

REVISTA ISTORICĂ

— DĂRI DE SAMĂ, DOCUMENTE ȘI NOTIȚE —

PUBLICATĂ, SUPT AUSPICILE CASEI ȘCOALELOR, de N. IORGA

Iarăși știri nouă despre Despot.

Neașteptata descoperire a d-lui T. G. Bulat ne face să vedem începuturile aventuroase — și necinstite, mergînd pînă la exploatarea femeilor și la asasinat cu premeditare, — ale aceleia care ca „Ioan-Vodă“ al Moldovei trebuia să moară la ultimul act, tragic, al aventurii ce i-a fost viața întreagă. Îl putem urmări acum din vremea cînd se înscria ca student în medicină la Montpellier, cînd se strecura în casa unui biet burghes, bucuros că poate găzdui pe „marchisul“ grec din insule depărtate, cînd se instala în locul acestuia pe care-l luase o moarte oportună, cînd mergea la Saint-Germain și ucidea aici pe la spate cutare nobil de provincie mîndru de figura sa, care se lăudase cu bunele grații ale femeii din care „Despotul“ făcuse femeia sa legitimă; ba, dacă e să credem pe de l'Écluse, el ar fi știut să se cotorosească de un copil al acestei femei; răsturnînd cu viclesug un dulap asupra lui.

Actele din Archivele de la Königsberg pe care le tipăream acum șeisprezece ani în *Nouveaux matériaux pour servir à l'histoire de Jacques Basilikos l'Héraclide, dit le Despote, prince de Moldavie* (București, Carol Göbl), ne ajută să-I precisăm cariera ulterioară, din momentul cînd asasinatul tovarășului său la nevastă îl făcea să caute un adăpost în suita Rheingrafului, care-l exporta, de frica regelui Franciei, în Germania lui, pînă la cea d'intăiū manifestare a tendințelor sale de a-și reclama, ca „Heraclid“, urmaș al lui Hercule, „moștenirea“ strămoșească în Moldova lui Alexandru Lăpușneanu. În Ianuar 1557 ducele Prusiei îl recomanda regelui Poloniei, ca pe un om care, din lectura operelor antichității, devenise un specialist în materie de polioretică (no. I, p. 21 și urm.). În Octombrie din același an, el scria acestui „iubit prieten“, intitulîndu-l „domn serenissim“, ca să-I mulțamească

pentru o lucrare a lui, poate originală, „despre disciplina militară“, trimiteându-i și portretul cerut (no. III). Din Polonia scria el pe atunci, iscălimb simplu: Vasilic Despotul (Βασιλικὸς Δεσπότης), cu privire la o carte grecească dată lui spre îndreptare (no. IV). Era la Cracovia în ziua de 2 Ianuar 1558, când recomanda pe un protestant polon (no. V), dar în Maiu următor se afla acum la Iași, încărcat de daruri „fără număr și adevărat regale“ de către Alexandru-Vodă, căruia lucrurile străine, din Veneția ca și din Prusia, îi erau, cum știm, deosebit de plăcute (no. VI).

Adaug acum și alte știri despre această d'întăiū petrecere a lui în Polonia, când nu se gândia încă deloc ce ar putea încerca în acea simplă și neconținut tulburată Moldovă.

N. Malinowski a publicat în *Teka Wilenska* (Vilna 1858, 8°), p. 107 și urm., o scrisoare a regelui polon Sigismund-August, pe care o cunosc numai din traducerea (?) germană cuprinsă în volumele manuscrite ale lui W. Schmidt, în Biblioteca Museului Național din Pesta. El arată, din lagărul de lângă râul Musa, în Lituania, la 1-iū Septembrie 1557, că a venit la el, „aici în Lituania, viteazul și nobilul (după naștere și fapte) Heraclide Iacob Vasilic Despotul, prinț al insulei Samos și marcgraf de Paros¹“. „Strămoșii lui, pe vremea părinților noștri, au fost goniti din Scaunul lor de sabia Turcilor; de aceea Heraclid a luptat multă vreme cu hărnicie și bărbăție în taberele prea-luminatului Împărat Carol Quintul². De la Împărat a dobândit, „după meritele sale“ — acest privilegiu îl cunoșteam — dreptul de a face poezii laureații și chiar cavalerii. În puterea acestui drept el dă acolada unui „tînăr din ascultarea noastră“³, lui Ciprian Sieradz. Nu numai însă că acesta a căpătat „comoara saū stema străvechii Casei sale“, dar, odată cu dinsa, „a fost adoptat în însăși semin-

¹ „Hie nach Lithauen der tapfere und edle, nach Geburt und Thaten, Mann Heraclides Jacobus Basilicus Despota, Fürst der Insel Samos und Markgraf von Paros.“

² „Da dessen Vorfahren zur Zeit unserer Väter aus ihrer Hauptstadt durch das Schwerdt der Türken sind vertrieben worden, hat Heraclides in den Feldlagern des allerdurchlächtigsten Kaisers Karl V. lange wacker und männlich gekämpft.“

³ „Auf Grund seiner Macht, die ihm, seinen Verdiensten entsprechend, von Karl V. ist verliehen worden.“

⁴ „Einen uns unterthänigen Jüngling.“

ția lui, așa încît de acum înainte trebuie să fie privit că nu a răsărit din alt neam decît din al Heraclidilor Vasilici și Despoți¹. Confirmînd, regele reproduce diploma, fără dată, în următorul cuprins:

„Heraclidul Iacob Vasilic Despotul, prinț al insulei Samos și marcgraf al insulei Paros, cavaler al lanțului de aur și conte al Curții împărătești, Palatin²“. Convins de însemnătatea nobleței, cum zice „poetul“, el prețuiește și mai mult virtutea. „Căci, de și, în aceste vremuri nenorocite și pierzătoare pentru toată creștinătatea, am fost prădați de toate bunurile și goniți din toate acele vestite stăpîniri cu care noi eram mai pre jos numai de puțin prinți, totuși am păstrat spiritul și aplecarea strămoșilor cari se coboară din posteritatea lui Heracle. Dovada cea mai convingătoare despre aceasta ni este prea-luminatul și prea-puternicul Împărat Carol Quintul, în ale căruia lagăre, ca să zicem așa, crescînd din copilărie, prin toate faptele de cinste care corespund unui astfel de neam am arătat că n'am scăzut față de înaintașii noștri. Și chiar așa de puțin, încît cel mai înțelept și marele prețuitor al virtuții, Împăratul, a documentat ce sintem noi și din ce seminție ne coborim și prin ce ne-am făcut vestit³.“

---

¹ „Ihm zugleich seines eigenen uralten Hauses Kleinod oder Wappen gegeben; zudem aber auch in sein eigenes Geschlecht aufgenommen, so dass von nun an gelten muss dass jener keinem andern Stamme als jenem der Heracliden Basiliker und Despoten entsprossen sei“

² „Heraclides Iacobus Basilicus Despota, Fürst der Insel Samos und Markgraf der Insel Paros, der Goldenen Kette Ritter und Graf des Kaiserlichen Hofes, Pfalzgraf.“

³ „Denn, obschon, in dieser unglücklichen und der ganzen Christenheit verderblichen Zeit, wir aus allen jenen berühmten Besitzungen in denen wir nur einer kleiner Zahl von Fürsten nachstanden, aller Güter beraubt, durch das türkische Schwert vertrieben worden, haben wir dennoch den Geist und die Gesinnung der von der Nachkommenschaft des Heracles abstammenden Vorfahren zu bewahren. Dessen ist für uns das zwingendste Zeugniß der allerdurchlächtigste und grossmächtigste Kaiser Karl V., in dessen Lagern wir, so zu sagen, von Kindesbeinen aufgewachsen, durch alle, einem solche Geschlechter entsprechenden, ehrhaften Thaten bewiesen haben dass wir unserer Vorfahren gegenüber nicht missrathen sind. Und zwar so wenig, dass was wir sind und welchen Geschlechtes Sprosse und womit wir uns berühmt machten, uns der weiseste und grosse Wertschätzer der Tugend, der Kaiser, bezeugte.“

Avînd de la el dreptul de a da diplome de nobletă, vede la Curtea regelui Poloniei pe poetul și musicantul Ciprian. Îi dă deci „comoara și semnul stemei noastre moștenite de la strămoși“. Și aici vine acum descrierea ei:

„Și anume: un scut de aceiași lungime și lățime, împărțit în patru părți egale; în cea stîngă de jos, în cîmp alb sau de argint să fie pus un pește Chrysophris, în mărime și culoare naturală, ținînd în gura deschisă un inel de aur, cu un mărgăritar. Coadă peștelui trebuie să fie întoarsă în jos, către partea interioară a scutului, iar capul să fie ridicat în sus. Partea din dreapta sus a scutului trebuie să aibă, tot în cîmp alb ori de argint, o sfință biserică de culoare albastră cu uși negre. Partea de jos în dreapta și partea de sus în stînga trebuie să cuprindă, în cîmp galben sau de aur, cea stîngă: un dafin cu o rădăcină de culoare și mărime naturală, al cărui trunchi îl înfășură un șerpe verde cu pete albastre, avînd capul către interior întors, iar coada către exteriorul scutului. Din potrivă, partea din dreapta jos trebuie să cuprindă un leu roșu, cu ghiare roșii sau argintii, cu limba scoasă afară și coada în sus îndoită pe spate, ca și cum el ar voi să sară în afară. De-asupra scutului este vechea Coroană grecească și un coif deschis și, în cercul scutului, devisa, scrisă cu litere mari de aur: Σάμος ὀρνίθων γάλα πέρι (=Samos poartă laptele păsărilor), așa cum a înfățișat-o aici mina picturului. Această comoară a seminției noastre din vechiū venerată să fie îndreptățit Ciprian Sieradz a o întrebuița în același chip cum și înaintașii noștri, noi înșine și toți tovarășii noștri de stemă am întrebuițat-o și o întrebuițăm“, ba chiar cu drept ereditar, fiind privit ca „un coboritor din Heraclizii Vasilic, și, încă de la început, să se poată numi Heraclid Vasilic“. Aceasta pentru „talentul său de a face cele mai felurite poezii, care au fost laudate de cei mai încercați oameni“. Ca *poeta laureatus*, „va putea pune pe cap o coroană de lauri“¹.

¹ „Das Kleinod und Wahrzeichen unseres von den Vorfahren ererbten Wapens, und namentlich: einen Schild gleicher Länge und Breite in vier gleiche Theile gegliedert; im linken unteren. im weissen Felde oder im silbernen soll ein Fisch Chrysoftris angebracht sein, in seiner natürlichen Gestalt und Farbe, im offenen Munde einen goldenen Ring haltend, mit einer Perle. Der Schweif des Fisches soll nach unten, gegen den Innertheil des Schildes gekehrt sein. das Kopf aber nach oben erhoben. Der rechte obere Schildtheil soll haben, gleichfals! im weissen oder silbernen Felde, eine erha-

Vom adăugi, tot după indicațiile lui W. Schmidt, că diploma se află și în cartea lui Swiecki, *Vechea Polonie*, caietul VI, p. 441.

II.

Pentru pregătirea năvălirii în Moldova, Kraushar, în cartea sa polonă despre *Albert Laski* (I, pp. 48-50), publică o foarte interesantă scrisoare din Cracovia, cu data de 5 Octombrie 1560 a nunțiului, episcop de Camerino. E vorba de o adunare a „ereticiiilor“, a protestanților din Polonia, care a supărat foarte mult pe rege. Acesta află că ea s'a făcut pentru că „un oarecare Moldovean, care mult timp ceruse ajutor pe la Curțile străine pentru a relua Moldova, ce i s'ar fi răpit pe nedrept“, a venit în Polonia și a mers la zișii „eretici“, spunând că „va primi credința luterană și o va introduce în țara sa“¹. Acolo, îndată ce-l va vedea poporul, va da jos pe Domnul ce este în Scaun și-l va pune pe dînsul în loc. „Lesne-crezătorii“, spune regele, și după el nunciul, s'a îndatorit deci a-l ajuta cu 500 de călăreți, — ceia ce nu se poate îngădui, decît cu voia regelui și a dietei, fără a mai vorbi de faptul că, Alexandru Lăpușneanu fiind „vasalul regelui și al Turcilor“, s'ar putea stîrni un războiu al regatului cu Sultanul. Cancelariul, care a plecat ieri din Cracovia, a luat mă-

bene Kirche blauer Farbung mit schwarzen Thiiren Der untere rechte und obere linke Schildtheil aber soll im gelben oder goldenen Felde, und zwar der linke enthalten einen Lorbeerbaum mit einer Wurzel natürlicher Farbe und Gestalt, dessen Stamm eine grüne blau gefleckte Schlange, den Kopf nach dem inneren, den Schweif aber nach dem äusseren Rande des Schildes ausstreckend umschlingen. Dagegen soll die untere rechte Seite einen rothen Löwen enthalten, mit weissen oder silbernen Krallen, mit hervorgestreckter Zunge und der Schwanz nach oben über den Rücken geschlungen, als wollte er nach äuswärts herauspringen. Oberhalb des Schildes ist die alte griechische Krone und ein offenes Helm, mit im Umkreise des Schildes dem Wahlspruche mit grösseren goldenen Buchstaben geschrieben: Σάμος ἐρνίτων γάλα φέρει, so wie dies die Hand des Malers hier dargestellt hat. Dieses Klei i nod unseres althrwürdigen Stammes soll Cyprian Sieradz zu benutzen be-rechtigt sein in derselben Weise wie unsere Vorfahren. wir selbst und alle unsere Wappengenossen es benutzt und benützen... Von den Heracliden, den Basiliken stammend, und, gleich zu Beginnen, ihn Heraclides Basiliens zu nennen... Seine Fähigkeit in der Schaffung verschiedenartigster Gedichte, die von den erfahrendsten Männern hervorgehoben wurden... In feierlichen Ce-remonielle auf sein Haupt einen Lorberkranz aufsetzend.“

¹ Traducerea lui Schmidt, l. c.: „er werde den lutherischen Glauben annehmen und einführen“.

suri. „A spus că a trimis toată noaptea ștafete la castelanii și la nobilii cu oprirea acestei întreprinderi supt pedeapsă de infamie și conspirație“, adăugind că „va face să se aducă înaintea lui șarlatanul“¹.

Data aceasta, fu biruit. În 1561 însă el căpătă Moldova².

Regele Poloniei ducea casă bună, în 1561 încă, cu Lăpușneanu. La 18 Iulie îi scria pentru *trecerea sa* („transitum iterum atque iterum“) și mersul negustorilor polonii moldovenii prin Polonia. Opriți din cauza tulburărilor („exortis in Valachia motibus“), ei fuseseră lăsați liberi pentru ca acum să se închidă iarăși calea lor; regele, din parte-I, se plîngea de oprirea „Armeanului său“ („Armenus noster“), care, dacă a făcut ceva rău, să fie judecat. Curioasă e scrisoarea din 7 August „1562“, în care e vorba de „trecerea Seninătății Tale prin regatul nostru în aceste țeri“ („de transitu Serenitatis Vestrae per regnum nostrum in istas ditiones“), de ajutorul oferit contra Muscalilor, de „tunurile oprite Seninătății Voastre anul trecut în regatul nostru“ („de bellicis tormentis, Serenitati Vestrae anno superiore in regno nostro interceptis“) și a căror urmărire află greutățile obișnuite la graniță³.

Cu Despot încep relațiile numai după recunoașterea de către Sultan⁴. La 18 Iulie 1562 se scria acestuia că în adevăr s'aû oprit niște negustori ce mergeau la Moscova pe vremea scoaterii lui Alexandru din Domnie („quo tempore, pulso Alexandro Pa-

¹ „Der Kanzler sagte, er habe die ganze Nacht hindurch an die Schlosser und an den Adel Stafeten entsandt mit dem Verbote dieser Unternehmung bei Infamie und Verschwörungsschuld, der man sich hier fürchtet. Endlich sagte er, er, werde diesen Gauner vor sich bringen lassen.“

² La 1-iu August 1562 (!) regele scrie din Vilna despre lupta între Alexandru și Despot: Meuckenius, *Sigismundi Augusti Epistolae, legationes et responsa*, Leipzig 1703, in 8° mic, pp. 7-8.

³ *Ibid.*, pp. 6-7 și 20-1.

⁴ Polonii cari-l ajutasera în 1560 trebuira să fugă în Ardeal; Hubert Languet, *Epistolae*, II, pp. 101-2: 15 Februar 1561: „Poloni qui se adiunxerant illi impostori Despotae Sami adversus Vaivodam Moldaviae, sunt omnes proscripti et militant regulo Transilvaniae“. Languet scrie din Wittenberg, la 9 Novembre 1560, despre tentativa acestui „fantast“: „iste phantastus Iacobus Demarchetus, Despota Sami“, de a strînge cîteva mii de ostași poloni și unguri contra lui Alexandru. — care poate avea 30.000 de ostași, — în unire cu „iste miser adolescens Albertus Laski, filius Hieronymi“ (II, p. 71). Cf. și Hasdeu, *Archiva Istorică*, I², pp. 29-30.

latino, Valachia motibus domesticis laborabat“); aflînd de la Domn că erau mărfuri pentru tribut („quae ad persolvendum Serenitati Vestrae debitum tributum pertinent“), le-a liberat¹. La 18 August se primise înștiințarea întăririi („de Despote Valachiae Palatino...: esse illi suoque maximo assensu eius provinciae praefecturam assignatam“). Prietenia aceleia i-a fost până acum indiferentă, neștiind cu cine va ținea; acuma însă o va cultiva, dacă și Despot va face așa. Căci el începe a prigoni pe acei Poloni cari-l opriseră odată a trece după ordinele regelui, — ceia ce-l supără².

Data de April 1563 se înseamnă pentru scrisoarea regelui către Despot însuși, care-l vorbia de pregătiri ale unor particulari poloni contra lui, asigurîndu-l că s'au luat și se vor lua măsuri, nevroid să strice pacea cu nimeni, dar invitîndu-l să o ție și el după făgăduielile făcute prin sofi la Vilna³.

Cu privire la această Domnie scurtă mai avem cîteva scrisori încă neîntrebuințate. Dintr'o scrisoare a unui oarecare Plaza către cronicarul și episcopul Martin Kromer, datată Cracovia, 15 Februar 1563, vedem plecînd, cu o zi înainte, 300 de oameni ai lui Lacki, între ei Nemiți, Moldoveni, cu tobe, cu stema imperială pe cele două steaguri mari; și Mitru Vișnieviețchi — asupra acestui nepot de fiică al lui Ștefan-cel-Mare v. memoriul mieu despre Ucraina, în „Analele Academiei Romîne“ pe acest an — „se află undeva, nu departe de Moldova, cu cîteva mi, în companie“⁴. Peste puțin, din Piotrkow, 11 April, regele Poloniei făcea să se caute *actul de închinare al Moldovei*⁵ (la 7 ale lunii Lask era acolo⁶), precum la 3 Iunie, dînd instrucții solului său în Turcia, el făcea să se scoată din Vistierie („ex thesauro nostro“) tratatul cu Petru-Vodă Rareș⁷.

¹ Pp. 5-6 Cu data de „1552“.

² „Affertur enim ad nos eum privatis in sermonibus pericula subditis quibusdam nostris munitari consuesse..., quae res sane est nobis permolesta“. E vorba și de mărfurile din Moscova și de Armeanul Toctamiș, dator Sultanelui; *ibid.*, pp. 36-8.

³ *Ibid.*, pp. 153-4 (din Piotrkow).

⁴ Grabowski, *Antichități polone*, II, p. 144.

⁵ V. Schmidt, după o carte a lui Rogalski I, p. 737. Același are (I. p. 733) felicitările lui Ferdinand Liū. către Despot (3 Februar 1562). V. Hurmuzaki, II¹, p. 396.

⁶ Iorga, *Nouveaux Matériaux*, pp 64-5.

⁷ Menckenius, *o. c.*, p. 253.

Din Grodno, la 15 Maiu 1563, regele-î scrie lui Despot pentru a se plînge că, murind la el un frate al lui Ștefan Hriskowicz din Minsk, dregătorii de Cotnari au sechestrat pentru Domnie marfa lui, „iure caduco“¹. Iar la 3 Iunie, din Wilna, îi recomanda pe trimesul său la Poartă, Gheorghe Iaszlowiecki².

Răscoala izbucni în acest an. Plaza scrie lui Cromer, din Cracovia, la 20 August, că toți se bucură pentru moartea „fratelui lui Despot“. Despot însuși voise să ia pe fiica lui Martin Zborowski, Cristina. Viitorul socru plecase chiar cu mireasa spre Moldova, și el se găsea atunci „undeva, dincoace de Lemberg“³. În Septembrie, la 3, și tot din Cracovia, același corespondent pomenește scrisoarea prin care Despot, ajuns la desnădejde, mărturisise lui Laski că vede în nenorocirea sa pedeapsa dumnezeiască pentru că n'a fost recunoscător față de acesta; cerînd să fie ajutat, oferia în schimb 200.000 de galbeni și toate giuvaierile sale⁴.

În acest moment regele se gîndia că ar putea încă să biruiască Despot, cu care negocia un tratat formal. Din Wilna, la 22 Septembrie, el îi scria pentru această reînnoire a vechilor învoielii („*vetera pacta et foedera regni nostri cum terris Moldaviae*“), așa cum însuși dorise prin solii trimeși la dieta din Piotrkow. Delegații regali, Gheorghe Iaszlowiecki, castelan de Camenița, și Matiaș Gorecki, secretariu regal și „notariu al oștirii campestre“, fuseseră opriți de „începutul mișcării“ („*motibus quibusdam istis exorientibus*“); au însă ordin a-și urma drumul după restabilirea liniștii, — căci, după obiceiul său, ține mult la tratat. Din scrisoare aflăm și originea pe care Despot însuși o atribuia răscoalei: „*poftele și uneltirile*“ („*studia ataque conatus*“) ale lui Vișnieviețchi. Regele, solicitat, arată că l-a îndemnat la liniște, dar că astfel de lucruri se pot face și fără știrea sa la hotarul unei țeri mari, de oameni cari au rosturi și aiurea⁵.

Știrile lui Plaza urmează. La 17 Septembrie el arăta că Domnul Moldovei — acum Tomșa — a prins pe Vișnieviețchi și că sta-

¹ Menckenius, *o. c.*, p. 232.

² *Ibid.*, p. 257.

³ Grabowski, *l. c.*, p. 144.

⁴ *Ibid.*, p. 446.

⁵ „Qui, ut corporibus suis intra unius Imperii fines non continentur, ita cupiditatibus suis ultro citroque evagantur“; Menckenius, *o. c.*, pp. 445-7.

rostele Rusiei l-ar fi sfătuit să nu se grăbească a-l da Turcilor, dacă vrea pace cu Polonia —, *explicația execuției lui mai târziu*. După alții însă, Vișnieviețchi ar fi scăpat, rănit, cu alți patru. „Laski a ocupat Hotinul, dar locuiește însuși la Cămeniță“; alții pretind însă că a ieșit cu oaste. Pentru „oamenii cuminți“, „afacerea Laski“ e foarte neplăcută: „după ce a risipit ce era al lui, aleargă dnpă lucru străin“, și, ca și Vișnieviețchi, expune Polonia unui atac turcesc. La 29 Decembre corespondentul știa însă că Laski a cerut regelui să poată merge la Varșovia, iar Vișnieviețchi ar fi murit încă la Dunăre¹.

III.

Cartea lui Kraushar cuprinde însă și alte acte privitoare la Albert Laski în legătură cu aventura lui Despot.

Sultanul știa de sprijinul polon pe care-l avuse aventurierul, detronat acum și ucis. Un sol turc, Ibrahim-beg, se plînsese din partea lui că nu s'a pedepsit cum trebuie, cum era porunca, pribeagul moldovean Drăgan, care a fost, de fapt, „hăcuit ca o varză“².

Din Bieleț, la 23 Iunie 1564, se trimete iarăși la Poartă Gheorghe Iaszlowiecki cu explicații. Laski, se spune în ele, ține de fapt Hotinul; dar el n'are nicio posesie în Polonia, ci în Ungaria. Când a fost îndemnat de rege, de cîte ori pribeagul a venit la rudele sale din regat, să lase cetatea ori să se înțeleagă cu Domnul, — Alexandru-Vodă, restituit în Scaun, — potrivit cu pacea pe care Polonia o are cu Imperiul Otoman și cu Moldova, i s'a răspuns că Hotinul n'a fost luat cu sila ori prin înșelăciune, ci dat de către Despot, pentru serviciu³.

Despot a fost „Domn legitim al Moldovei“: Sultanul i-a dat doar steagul de întărire. Alîndu-se acum de la solul Ibrahim că Poarta privește aceasta ca o jignire, i s'a scris lui Laski să dea neapărat Hotinul lui Alexandru său să plece din Polonia și

¹ Grabowski *o. c.*, II, pp. 427-8, 452. Se auzia că va veni ca Domn tot Alexandru.

² „Die Hinrichtung an diesem Dragan geschah auf der Richtstätte so fahrlässig, dass man ihn so zusammenhackte wie einen Krautkopf“; p. 162, nota 8.

³ Actul danieli trebuie să fie contemporan cu acela din 15 Ianuar 1563, care-l asigură moștenirea Moldovei (Hurmuzaki, *Supl.* II¹, pp. 222-3, no. cxiv).

să nu mai revie. Acum el a răspuns, printr'un om al lui, că pentru a face voia regelui, va restitui cetatea, și aceasta se va fi și făcut ¹.

Din Moldova probabil, un Ahmed, capugibașă („Akapri-Bascha“), scrie și el, arătînd lui Iaszlowiecki că Voevodul moldovenesc știe bine ce putere de a „îndupleca“ pe Laski are regele Poloniei, căruia acela-l „este supus“; cere deci să-l aducă a nu tulbura pacea, pe care, din partea lui, Domnul o va ținea ².

Avem apoi scrisoarea regelui către Alexandru-Vodă. E datată din Lublin, Septembrie 1564. Sigismund-August, răspunzînd, își manifestă mirarea pentru scrisoarea primită. Nu e adevărat că el a făcut pe Laski să se sustragă trecînd la Împărat ori aiurea, ci el s'a dus de sine la acesta, care-l e stăpîn și de la care ține Kăsmark și alte posesiuni, „unde locuiește“. De vestea că Laski, întorcîndu-se, a strîns oameni și averi și vrea să năvălească, n'a auzit nimic, și nu merită a fi bănuț ³.

Se știe ⁴ că în Maiu 1564 încă fuseseră tăiați în Polonia „rebelii“ Ștefan Tomșa, fost Domn de răscoală în Moldova, Spancioc și Moțoc. Dar tulburările din partea aceia tot nu încetau. Avem o scrisoare din 25 Maiu 1565 a lui Lăpușeanu față de rege. Îi mulțamește pentru că a dat poruncă la hotare să nu se mai adăpostească pribegi moldoveni, ci să fie goniți sau tăiați. Până acuma dregătorii de la margine însă îl țineau la dînsii, pe cînd în tratat e scris că trebuie ca vecinii să-și fie „prieteni prietenilor și dușmanilor dușmani“. E adevărat că, „din inimă curată și statornică și din bună prietenie“ ⁵, au fost tăiați Tomșa, Moțoc, Spancioc „și alții“, pentru care lucru Vodă mulțamește regelui, „ca părintelui mieu îndurător și celui mai mare binefăcător“, căci „i-a făcut o mare ușurare de către dușmanii lui“. Dar iată că apar alții. „După aceia s'a apucat iarăși ticălosul de Pașco [și cu unul] din Casa Pialowski să stîrnească ceartă între țerile noastre“; Herbut, staroste de Bar, observator cinstit al păcii, îl prinde și-l trimete la rege. „Pe urmă s'a pornit un al doilea cu numele

¹ Pp. 65-7.

² P. 68.

³ Pp. 68-9.

⁴ Hurmuzaki, *l. c.*, p. 238 și urm.

⁵ „Mit reinem und standhaften Herzen und der guten Freundschaft wegen.“

de Șapir (*sic*), care și el voia să se lupte, și nu i-a ajutat Dumnezeu nici lui“, și, adaugă el în legătură cu aventura cunoscută a lui Bogdan-Vodă venit prin Ardeal, în April 1565 ¹, „a alergat și alții, cari au fugit din țara Măriei Tale în Țara Nemțescă, și și-au ales acolo ca Domn pe un ticălos anume Bogdan, și desertori nemți s'au strîns laolaltă cu alți nemernici, și au voit să vie asupra noastră“ ².

Din cartea lui Malinowski, *Pamiętniki odawnej Polsce* (1847, II, p. 105), știm ce s'a făcut cu „Pialowski“, care e, de fapt, Piatkowski, și cu Pașco, Pavel Pașco, candidatul de Domnie, „domnișorul“. Cardinalul Commendone scrie la 16 Mart 1565 cardinalului Borromeo: „Aici au prins pe noul Voevod și împreună cu el pe nobilul Piatkowski. Ieri au decapitat pe Valah. Avea 26 de ani, și-l chema Pavel Pasko“.

Uneltirile lui Laski urmară însă și mai departe. La 21 Octombrie 1568 încă regele răspundea Sultanului, care-i trimisese printr'un sol, Hasan-Ceauș, trei scrisori contra uneltitorului. El asigură că a dat ordin acestuia să nu mai atace Moldova și să oprească la hotar „pe oamenii fără astîmpăr“ ³ („homines inquietos“), de oriunde, cari și-ar pune în minte aceasta.

Petru Zborowski merse atunci la Poartă, unde află că Turcii fac un *casus belli* din atacul Moldovei, al cărui Domn a primit însă instrucții de a păstra pacea cu regatul. Trecînd prin țara lui, solul a fost primit bine; în cele cîteva zile ce le-a stat acolo, a arătat boierilor că-și fac rău tot lor cu atîtea pîrî la Poartă, căci „Sultanul nu poate pedepsi doar pe rege, și numai lor li tot iea bani Vizirul“. Astfel se face învoiala de a se înțelege între sine prin „oamenii buni“ de ambele părți. Se și trimete un

¹ Iorga, *Prețendenți domnești*, în „Analele Academiei Romîne“, XIX, p. 213 și urm.

² „Hierauf hinwieder unterfing sich dieser schlechte Kerl Pasko [und einer] aus dem Hause Pialowski (Pyalowski), mit dessen Hilfe er Streit zwischen unseren Landen erregen wollte... Und nach ihm unterfing sich ein zweiter, Namens Szapir: auch der wollte kämpfen, auch ihn half Gott nicht. Und es liefen noch Andere hinzu, welche aus Ew. K. M. Landen nach Deutschland flohen und sich dort einen Kerl, Namens Bogdan, zum Wojewoden wählten, und deutsche Überläufer klumpten sich mit anderen Kerlen zusammen und wollten über uns“. Pp. 70-1.

³ *Ibid.*, p. 10, nota 13. E vorba apoi de pagubele făcute la Oceaov în urînăria Tatarilor [Documentul și, în „Acte ale tribunalelor regionale din vremea Republicei polone“, Lemberg, II, pp. 78-9.]

om la rege, și Zborowski observă: „Destul li-a curs apă pe gît, și sînt storși până la măduvă”¹.

Se știe că mai târziu istețul și elegantul aventurier trecu la Paris, unde introduse pe Cercel în lumea apuseană, care-l îndrăgi îndată. Un raport al lui Lippomano², agentul venețian (18 April 1574), îl arată întors de acolo. Se dă drept îndeplinitorul testamentului unui părinte căzut în lupta cu Turcii. În Franța a căpătat 50.000 de franci — i s'ar fi dat 100.000 de ar fi rămas — și scrisori către Vizir pentru a fi făcut Domn al Moldovei; dar regele său nu-l lasă.

N Iorga.

¹ *Actele citate*, pp. 67-8, an. 1568.

² *Ibid.*, pp. 262-4: „Während seines Aufenthaltes in Frankreich haben ihm beide Königliche Majestäten an den Gross-Vezier Briefschaften eingehändigt, worin ersucht wurde, ihm mit der Investitur in der Moldau zu bedenken; er habe vor nicht langer Zeit mit dem Könige über diesen Gegenstand gesprochen, doch beabsichtige der König nicht einen Krieg zu führen, weder mit den Türken, noch mit den Moskowitern... Doch alles dieses genügt dem Wojewoden nicht, anlässlich der grossen Kosten die er bei Erhaltung seines Hofstaates zu tragen habe“; traducerea lui W. Schmidt, — de unde am luat și traducerea celorlalte izvoare.

Satul și biserica din Iepurenî, județul Iași.

Cine pornește din satul Țipileștii, tăind de-a curmezișul prin arături muchile de dealuri pornite spre apa Jijiei, de pe a Cazacului, într'o infundătură vede ca'n palmă satul Iepurenii, căruia sătenii îi mai zic și Iepurenii-Izvoarele¹, apărat din toate părțile, dar mai ales din spre Apus-Miazănoapte, de „dealul lui Dumnezeu“, care cu fruntea-i pleșuvă străjuiește până departe acel șes al Jijiei.

Mai înainte, cum și după anul 1833, făcea parte din ocolul Copoului², spre deosebire de cellalt din ocolul Jijiei³, căruia i s'a și spus din vremuri îndepărtate Iepurenii de pe Jijie⁴. Însă, pe cînd acesta e așezat pe șesul neted al apei, care nu cunoaște alte bariere decît cele două șiruri de dealuri pe dinaintea cărora curge de la obîrșia ei, înspumată de turie mai ales primăvara, cel despre cari voim să ne ocupăm, presărat pe dîmburile unei întindături de dealuri, n'are altă perspectivă

¹ De la 1617, se pomenește de un act de danie făcut călugărilor de la mănăstirea Sf. Sava din Iași pentru cîrei țări de vie cu pravălie în podgoria Iepureului, între rîile Iașului; Hasdeu, *Arch. Ist.*, I, p. 39. Nu știu însă de-ar avea vre-o legătură podgoria Iepureului, cu Iepurenii noștri, deși știm că și aceștia n'au fost lipsiți de vie.

² V. T. Codrescu, *Uricariul*, VIII, p. 56.

³ *Ibid.*

⁴ Gh. Ghilănescu, *Surete și Izvoare*; cf. documentul din 7454, vol. III, p. 97 cu cel din 7466, vol. IV, pp. 129-30.

decît încercuirea de smîrcuri golite pînă la pămîntul galben în cea mai mare parte a anului.

E posibil ca între aceste dealuri să fi suferit înfringerea Hînteștii, cînd, la 1671, s'au ridicat, cu toți Orheiienii și Lăpușnenii, contra lui Duca-Vodă¹, mai ales că, ori de cîte ori este vorba prin documentele timpului acestuia, de ceilalți Iepurenii, mai întotdeauna sînt ziși Iepurenii de pe apa Jijiei².

*

Pe la începutul celei de-a doua jumătăți a secolului al XVIII-lea, după ce Grigore Calimah-Vodă primise caftanul³ de mucarerul cel mare⁴, adică de trei ani de domnie,—Capugi-Bașa, trimisul Sultanului, întrebînd pe boierii „de sînt mulțămiiți de Domnul lor, părăsise Iașul, petrecut de Vodă „cu mare cinste și alte daruri multe“, pentru ca, peste cîteva luni, să fie mazilit⁵. Între aceste evenimente, în satul Iepurenii, pe locul bisericii de astăzi, se lucra de zor la sfîrșitul alteia, care probabil că era de lemn, pentru ca în luna lui Decembrie, la 10, în același an 1763⁶, să se sfințească lăcașul cu hramul Sfîntului Vasile⁷. Locul unde a fost pristolul bisericii vechi, care nu-î decît la doi pași departe de pridvorul celei actuale, se cunoaște și astăzi printr'un semn deosebit de îngrijit.

Printre ostenitorii cari au ajutat la ridicarea vechiului lăcaș, cunoscut nouă pînă acum, din acest sat, găsim și pe preotul Dumitru⁸. Negreșit că tot el trebuie să fi fost și îngrijitorul sufletesc al sătenilor din Iepurenii pe acea vreme; iar ca zugrav a fost un oarecare Toader⁹.

De la acest zugrav, dacă nu și de la vre-un ucenic al lui, de sigur că avem și pomelnicul de lemn, care abia de-și mai ține zilele, scăpat ca prin minune de un inimos seminarist, pomelnic cu începutul că această biserică din „Ipurianii“, s'au sfințit „în zilele prĕ-luminatului nostru Domn Teodor“ la anul „7271“,—adecă în timpul Domniei lui Ioan Calimah, pe cînd la acest an domniă fiul său Grigore Calimah, în favoarea căruia bătrînul își părăsise

¹ Neculce, II, p. 198.

² Ghițănescu, o. c., V, pp. 406-9, 324; IV, pp. 430, 449, 451. Pe cînd alii noștri sînt citați simplu. Așa într'un document din 7164 (=1653), Septembrie 14, în care sînt citați ca martori „Eloria de Tătăreani și Gavril și Ionăscu de acolo și Toader de Epușeni și Vasili și alții: Vasilie de Acoto și Miteu din Crăniceani și Simion și Gligorașcu de acolo“. Nu mai poate încăpea nicio îndoială că-i vorba despre Iepurenii-Izvoarele, de oare ce și ceilalți martori citați nu sînt decît din localități din preajma acestui sat, ca Tătăreanii și Crăniceanii. Cf. Ghițănescu, *Ispisoace și zapise*, III, p. 30.

³ Ienachi Cogălniceanu, în *Letopisește*, III, p. 249.

⁴ Nu numai ca să nu meargă la Poartă, după ce trecea un an sau doi, ca să-și capete înnoirea Domniei, ca o milă împăratească, ci și de frica lăcomiei Vizirului, Domnul cerea de bună voie firmanul înnoirii. Și, pe lângă înnoirea care se făcea cu multă cheltuială după fieșterea trei ani și se numea mucarerul cel mare, mai era și altă înnoire pe tot anul, care se chema mucarerul cel mic, făcîndu-se cu mult mai puțină cheltuială. V. și *Descrierea Moldovei* de Dimitrie Cantemir.

⁵ Ienachi Cogălniceanu, *l. c.*, pp. 249-50.

⁶ V. aici, Inscripții pe un pomelnic.

⁷ V. aici, Insemnările de pe cărți.

⁸ *Ibid.*, Inscripția de pe pomelnic.

⁹ *Ibid.*

Scaunul aproape cu trei ani în urmă¹. Aceasta cred că provine de acolo că Ioan Callimachi, tatăl, avuse timpul de a fi cunoscut, iar, când s'a făcut înlocuirea, nu era alt ceva decât o schimbare în familie, și, noul Domn fiind tot un Callimachi, era deci foarte ușor a se continua cu pomenirea numelui lui Ioan-Vodă, mai ales că, după urcarea fiului său în Scaun, bătrînul a mai stat cîțva în Capitala Moldovei, până să plece la Constantinopol. De almintrelea parcă și cronicarul este în același sentiment, de oare, ce după maziirea lui Grigore Callimachi, încheie: „Domnia acestui Domn a fost șase ani *cu a tătine-său*”². Pe pisania bisericii din Bucium, încă se pomenește numele lui Ioan Calimah, de și s'a zidit în timpul Domniei fiului său³. La 1797 găsim, că preotul Apostol și cu tovarășul său Nichita (?) strîngeau bani de la sătenii din Iepurenii pentru cumpărarea unei leturghii⁴, cum poate și pentru alte cărți.

De la biserica veche, nu ni s'a păstrat decât un epitaf slavonesc. Zidirea de astăzi este datorită unuia din familia boerească a Cazimireștilor⁵, și anume Căminarului Panaiti Cazimir, pe care, în tovarășia Căminarului Ienachi Pruncu, îl vedem că în 1813 cumpărase de la Domnie veniturile vămii⁶.

Se și zicea „biserica lui Cazimir”⁷, nu pentru că, stăpînind, Iepurenii⁸, el ar fi contribuit cu ceva, ci pentru faptul că lui i se datorește ridicarea bisericii, în proporție în care se află astăzi, cum numai unui proprietar îi dădea mîna să facă.

Tot el, împreună cu soția sa Maria, dăruiește bisericii nouă și cu hramul schimbat — al Bunei Vestiri — sfintele vase cu data de 1805, apoi un chivot⁹ și o Evanghelie de Sibiiu¹⁰. Dacă până la 1806 „Vasile Teslaru a lucrat a căastă sff[i]ntă beserică până în sfârșit”¹¹, plecînd de la data de 1804¹² a clopotului mare putem încheia cum că urzirea ei a durat între acești ani; iar de Buna-Vestire a anului 1806 biserica trebuia să se fi sfințit.

În luna lui April, la 27, în anul 1835, preoților, cit și locuitorilor din Iepurenii li se aduceau la cunoștință printr'o publicație

¹ V. Ienachi Cogălniceanu, *l. c.*, p. 249.

² *Ibid.*, p. 250.

³ În manuscrisul mieș de «Inscripții».

⁴ V. aici, însemnările de pe cărți.

⁵ Dia Cazimirești mai cunoaștem pe Petrachi Cazimir, care pe la 1797 era sluger, apoi Stolnic. În 1814, găsim că i se plăteau dobînzile pentru 15.000 lei, de oare ce împrumutase Vjstieria, iar în calitate de Mare-Spătar este așezat sameș, cea un isjdit, cereat și cu vrednicie și de toată credința (Iorga, *Doc. fam. Callimachi*, I, pp. 477 (164), 487 (180), 509-10¹ (205), 599; II, pp. 138, 155. V. și C. Erbeanu, *Ist. Mit. Mold.*, p. 156). La 1827 era mort (T. Codrescu, *Uricariul*, VII, p. 164). Apoi mai cunoaștem pe Grigore Cazimir, căruia i se ținea în condica domnească ascoteala de luat și dat (Iorga, *o. c.*, II, p. 49 (104), pe Răducanu Cazimir.—Iordachi Cazimir, fiind în viață pe la 1827, pe cînd «Serdarul Ioan Cazimir» era mort (Codrescu, *o. c.*, pp. 142, 146 și 145). Nu știm însă gradul de rudenie între ei.

⁶ Iorga, *o. c.*, II, p. 136.

⁷ V. aici însemnările de pe cărți.

⁸ V. Codrescu, *l. c.*, pp. 251, 359.

⁹ V. aici, Inscriptiile bisercii.

¹⁰ *Ibid.*

¹¹ *Ibid.*

¹² *Ibid.*

domnească, trimeasă de almintrelea în tot cuprinsul Moldovei următoarele măsuri.

Mai întâiu se constată „că strădaniile noastre” „ca să vă facă cât s'ar putia mai fericiți” „cu voința Celui de sus n'au rămas zădarnice, dovadă... stărpirea făcătorilor de răle”. Apoi se arată lipsa „în care v'am găsit, sporiul ci să prevede din înbielșugătile arături și sămănături de toamnă, după stăruitoarele măsuri primite de noi în vreme, și în stărșit gospodăriască petrecere, după povățuirile ce v'am dat; toate aceste măgulindu-ne”, ni vine a crede „că voi ați primit părinteștile Noastre poronci”.

2. Pentru orice fel de silnicie venită din partea vre unui slujbaş, „să vă jăluiți isprăvniceii Ținutului” sau chiar „Departamentului din lăuntru”, „căci, la din protivă, vornicelul și paznicii vor plăti grămăzii satului asemenea jăluii cu adevărata lor avere”.

3. „Să nu primiți a să amesteca în cislile banilor birului vre un fel de osăbite cheltuele”, căci „paznicii, vornicelul vor răspunde asemenea.”

4. „Să nu lăsați vre-o Duminică auz praznic de cele mari cunoscute de sfânta noastră lege, precum în filade ce vi s'au trimis mai înaintea anume sint însămnate”, „căci, de oriunde lipsăște frica lui Dumnezeu, lipsăsc împreună și toate bunătățile”.

5. „Proprietarii satelor, iar, în lipsa lor, posăsorii sau vătăjii sint datorii a privighi ca lăcuiitorii să nu conteniască a merge în zilele de sărbători la biserică, și, la întâmplare de neurmă, să-și siliască prin mijlocirea paznicilor, a vornicelului și a vătămanului, care mai întâi sint datorii a merge la biserică pentru ca să dea pildă celorlalți.”

6. Dacă însă și aceștia „s'ar arăta nebăgători în samă aceștii sfinte datorii, stăpînul moșiei sau vechilul său vor înștiința îndată pe Isprăvnice; iar Isprăvnicea prin privighitoriul ocolului va certa la fața locului în mijlocul satului pe asemenea neascultători câte cu zăce lovituri spre pilda i îndreptare și celorlalți”¹.

Pe la 1851, satul Iepurenii erau proprietatea mănăstirii Neamțului, care dăruia bisericii cărți de ritual, strecurându-se printre ele și din cele ale „obștiei starițului Paisie”².

De pe pietrele de mormînt aflăm că în preajma bisericii, la 1832, Ghenar 20, s'a îngropat preoteasa Sofia, iar la 1878 preotul Simion³.

Inscripțiile bisericii.

Pe pomelnic.

În zile[le] pre-luminatului nostru (sic) Teodor s'au sfințit această

¹ Această foale am găsit-o aruncată în podul bisericii, cum, de almintrelea, a aruncată mai toată arhiva.

² V. aici, Însemnările de pe cărți.

³ V. aici, Inscriptiile bisericii.

biserică din Ipurianî, velt. 7271 [=1763], în luna lui Dechemvre, 10, zile.

Ioan, Zoîța, Mătină(?), Anița cu tot niamul; Dănălache, Năstasi, cu tot niamul; Gligoraș, Neculaî, Ștefana, cu tot niamul; Iftodi, cu tot niamul; Andrei, Ursache, Ioana, cu tot niamul; Ghiorghii, Bălașa, cu tot niamul; Ștefan, Maria, cu tot niamul; Andronache, Safta, cu tot niamul; Dumitrache, Manolache, Ioana, cu tot niamul; Lupul, cu tot niamul; Safta, cu tot niamul; și ostinitorii, D[o]mnul să-î păzască pre dinșii: ereî Dumitru, Năstasi, Vasili, Safta, cu tot niamul, Toader, zugrav, cu tot niamul; Pavel Ion, cu tot niamul; Vasile, Dumitru..., iar Rucsanda, Pavel, Ioniț[ă], Ilena.

Pe întâiul clopot „1804“.

Pe cel mic „H. K. Rijov“.

Pe un disc:

Acest sfânt[î] discopotir, sviazd[ă]¹ și lingur[ă] s'aun făcut de robii lui D[u]mnez[ă]u Panaite Cazimir, Marie, soția, și Elisavet monah[ia]; 1805.

Pe potir:

Pomeneste D[oa]mne, pre robii tăi Panaite Cazimir, pre Marie, soția dum[is]iale, și pre Elisavet monahie (spre večnica lor pomenire).

Pe un chivot de argint:

Panaite Cazim[ir] Cămăr[ăș], cu soția sa, Maria Cazim[ir]: 1808, Catrin[a] (?) Elisavet[a], monahi[a] Xenia monahi[a].

Pe tartajul unei Evanghelii de Sibiîu din 1806, împodobit și cu argint:

Pomeneste, D[oa]mne, pre robii tăi Panaite, Maria, cu tot niamul; 1811.

Pe ușa bisericii:

Vasile Teslaru aun lucrată această sf[i]ntă beserică până în sfârșitū; 1806.

Pe o piatră de mormînt:

Supt această piatră odihnește robii lui D[u]mnezeu priauteasa Sofie, 1832, Ghenar 20, cu fii săi Feodur, Iliu, Căsandra, Io[a]na... [și] tot [niamu]...

Pe alta:

Supt această petră... [zace]... priautu Simion (?), 1788.

Se află și un aier slavonesc, de sigur că de la biserica veche.

Însemnările de pe cărți.

Pe o Liturghie de Iași din 1794:

Acestă sfântă liturghie iaste cumpărat[ă] de satul Epureni, și s'aun dat bisericii de poman[ă], la hramu Sfântului Vasile, totū la Iepurenî, și să nu îndrăznescă (*sic*) nimine a o înstrăina de la

¹ Stea.

bisariacă, că esti dreptă a satului; și amă datū 11 lei pe dănsa, și amă fostū noi ostinitor[î], noi de amă strănsū bani:

ere[î] Apostol: ere[î] Nechita (?); 1797, Maiū 23 (?).

Acestă liturghi (*sic*) esti a satul[ui] Eporeni, la bisărica lui Cazimir, o cumpărat-[o] satol (*sic*), pentru sufletul lor.

Pe un *Evhologhion* de București, 1808:

Acest Molitevnic este rămas de la S[fin]ția S[a] parintile prot[o]jereū Mihălachi iconom, și dat la bisărica cu hram[u] sfânt[ului] marelui iera[r]h Necola[î] din sat[u] Zahorna, de fiul Sfin[ții]rî Sali, dum[nea]l[ui] Crucerlordachi Profiriu, după trei zili...; Avg[u]st 1840.

Pe un *Octoih* de Neamț, din 1836:

Aciast Ohtoic s'a dăruit d[e] sf. părintele arhimandritū și starețū sf. mon[as]reri Neamțu i Săcu la bisareaca (*sic*) cu hramu Buna-Vestire, din satu Epureni, proprietao a sf. mon[as]t[ri]rî Neamțu, ca să fi spre trebuința bisăricăscă; iarū cine va îndrăzni a o inst[r]iena din acē bisărică, să fi supt neblagoslove-nea Maicei Domnului și neertat de Dumnezeu și de toți sfinții până când o va întorce (*sic*) iarășî la locul său; 1851, Dech[emv]ri] 19.

Pe *Vietile Sfinților* pe luna Iunie, Neamț, 1813:

Acastă carte iaste a obștie staritului Paisie.

Pe un *Ceaslov* de Brașov din 1835:

...am cunoscut, gios-iscălitul, că de cătră mine s'au cumpărat [aces]t Ciaslov, ca să s[ă] știi: am și iscălit Zoiața Păduri..., îl dăruescū Bune-Vestiri eū, păcătoasa roba lui D[u]mnezeū.

Preotul **Const. I. Bobulescu.**

DOCUMENTE.

Acte privitoare la Cîmpul-lui-Dragoș.

I.

† Adic[ă] eū Mihilachi diiaconulū și eū, Catrina, mama lui Ionitā, facut-amū scrisore mē la mana dumisal[e] gîupănulū dumisale Păharneculū, sa-m[î] dē dumnalū grije fičorului mē și parta, o s[ut]tā de lei, iarū șes[e] serindare și patru fāi...n[î] să rămāi la dumna[lui], se le dē. Și aū rămasū să dē dumn[a]lū gîupănulū Păharneculū đintr'acești bani 100 le[î], și 7 (?) lei, casū s'au datū, se-lū grijescū eū, și este dogri (dotri, datorie) se-lū mai grijescu.

Eū, Mih[a]lachi.

II.

C. 1700. † Adec[ă] Mihăli, fičorolū Cozonie, screū și mărturisăscu cu cisto zapisū alū miū precumū amu vândutū eū lui Toaderū și

Ioî Pătraşcu partea mia toată de la Grozăşti drită (*sic*) 9 zloţu bituţ de argintu, den ţarină, de în făneţă, de sileştia satului, dentr' apă, de păduri, de totă loculă neînprisurată, nesiletă de neme, ci de bonă voia mia amă vândută, să fie dreiată (*sic*) moşie Ioî Pătraşcu şi luî Toaderă şi fiċoriloră, nepoţiloră, srinepoţiloră (*sic*): neme să n'aibă puteari a torci, necî trate, necî soră, necî nepotă, necî srinepotă, neme să n'abă puteari a u torci. Şi s'au scrisă acilă zapisă de naitea luî Gligoraşă şi denaitea Ioî Ionă Băteşă şi a Lupuluî sănă Siachilă şi denaitea luî Chirilă şi Arsănei sănă Chirilă şi Ştifană otă Bocileşti; şi pentru marî cridinţi ne amă pusă deagitle.

Ştifană, Gligoraşă, Ionă, Lopulă, Chirilă.

III.

C. 1720. † Adecă eă, Ionă, fiċorulă luî Gligoraşă Zamă-Nagră. făcut-amă zapisă la muna dumisale Cruceruluî Bantăşă pe parte mē dină Grozăşti, pe şapte pămunturi é-au vândută tată-meă dină ţarină, şi n'au făcută şi zapisă tată-meă, iară dumnaluî dede samă că l-au cherdută zapisulă. Deċ, de s'ară afla acela zapisă, să nu să ŋie înă samă. Iară mie cută nu me agċunge dină Grozăşti să aibu a plini dină Motocandă; şi la tocmala nostră s'a tãmplată mulţi omenî bunî.

Şi Ionă, fiċorulă luî Gligoraşă Zamă-Nagră, mi'mă pusă şi degitle.

Şi eă, Toderă Ciupărcă, amă scrisă.

IV.

† Adecă eă, Cărmăzană denă Câmpulă-luî-Dragoşă, dină sată di Readă, mărturisescu cumă au venită la mene Vasilie Bantăşă cu cinstită cartea Măriei Sale luî Vodă ca să mărgu să-î alegă ună locă de prisacă în hotarulă Grozeştiloră. Deċ eă m'amă sculată de amă srănsu bătrăniċ Grozeştiloră şi a Căndeştiloră şi dină Beţeşti, anume Salomă vătavulă şi Zariia de acolea şi Nechita celă bătrănu denă Grozeşti şi Toaderă blidarulă de acolea şi Mihăilă Năsoescuċ tije şi Sansonă celă bătrănu tijă şi Drăguţulă tijă şi Mihăilă Talambută de Beţeşti şi Glircea tijă. Deċ noi amă căutată şi i-amă alesă ună locă de prisacă în codru mereă, între Vădureale, să-şl tae prenpregiură de priseacei. Şi n'tr'aċa bună tocmală ne-amă tãmplată şi noi, oamenî denă Ťinutulă Neamţuluî, anume Gheorghie Sulgeariulă

și Onașco Bucelesculu și Iurașco de Porcești și Pătrașco celu bătrănu de Zbierăști, și mai mare credință ne-amu pusu și pecețile. Lt. 7131 [1623], Ap. 3.

(O singură iscălitură și peceți cu stele, cîrlige, coifuri, etc., una și cu inițiale neînțelese.)

V.

† Zapisu de la Procopii pre prisaca de la Grozești.

† Adecă eu, Pricopie, fičorolu lu Vasilie Bantășu, nepotulu Varvari, scriu șe mărturesăscu cu cestu zapisu alu meu cumu eu de bună voia mea, de nimene sălitu, amu vāndutu a mea dereptă ocenă șe mușeia, unu locu de prisacă ce iaste la Grozește, între Vădureale, cu pomātu și cu curătură, ce iaste înu Ținutul Bacăului, în Că[m]pulu-lu-Dragoșu, aceia o'mu vāndutu frăține-meu lu Costantinū Bantășu dereptu 40 de lei bātuți, și dumnealu fratele me'u plătitu banii deplenu, ce mai susu scrie. Dece eu încă i-amu vāndutu dumisale zapisu, ca să-i fi ocenă și moșii, și fičoreloru dumisale, înu vece neclitită. Și aiastă tucmală s'aū vācutu (*sic*) denaitea popei lu Ștefanu otu Motccan șe a socru-său Igūnatu și a deiaconulu Tofanu otu Readu și a lu Gligorei Brăhariulu otu Bočulește șe — Bertea și Costantinū Bea[r]tea se Ștefanu Cămărzanu, și denaitea a mulți omene bune. Șe mai mare credeță ne-amu posu șe pecețele ca să să ștei.

Lt. 7153 [1645], Ap. 3.

† Pricope (pecetea).

VI.

† Adecă eu, Irimia snă Drăgoiū dinu Grozăști, scriu și mărturisăscu cu cestu zapisu alu mieu cumu eu, de bună voia mia, de nime nevoitu nič asupritu, amu vāndutu dintr'a noastră direaptă očni și moșie ce avemu la satu la Grozăști, ce iaste la Cămpulu-lu-Dragoșe, unu pământu dinu lungime (*sic*), în ț[ă]rni, în hotarulū Grozăștilorū. Acesta eu l-amu vāndutu dumisaale giupānulu Hrisosculu č-aū fostu Medelniciaru, starostia otu Totrușu, direptu unu leu bātutu banu gata, ca să-i fie dumisale direaptă očni și cumpărătură în viač: nime dintru fečorii noștri sau dinu frați sau dintr'alte rude a noastre, nime ca să nu aibă a să amesteca la vādzarea noastră. Acastă tocmală o amu făcutu dinnaintia lu Ionașco Pepelea dinu Berești și Ștefanu Moțea dinu Stănești și Ionu snă popei lu Ignatū dinu Cāndești

și Gheorghie sn. Gligorcei otū Bețăști și Andreiașū dinū Durnești. Pentru mai mare credință pusu-ne-amū toți deagetele în locū de peceți, ca să să știe.

U. Totrușū, l-tū 7169 [1661], Mai 23.

† Irimia snū Drăgoi. † Ionașco Pepele. † Moțea. † Ionū sn. Popei Gheorghie. Andreiașū.

VII.

† Adecă eū, Ionū de Căndești, fiēorolū popei lui Ignatū lui (*sic*) de Căndești, zeatū Drăgoșului, și co toți fiēori miia, scriū și mărtorisăscu cu cesto zapisū alū miū cumū eū de ni[me]ne asupritū, nici silitū, ce de a mē bonā voia, amū vânduto unū lucu de prisacā la satū la Gruzești, unde aū fustu gruopa Drăgoșului, a sucru-meū, cu pomeți și cu totū vinitolū, care me'ū fusto mie ācopārătorū de la sugro-meū, de la Drăgușulū, ș'aū fosto jālujitū acestū lucū de prisacā la Spiridonū fiēorolū Alecxei dinū Hărlicești. Și acestū lucū de prisacā l-aū deșchisū sucru-meū Drăgoșulū di pădore merie, cu toporulū. Ačasta amū vândutū dumisale lui Costantinū Bantășū č-aū fustu părcālabū, dreptu doisprece lei bātuși, și me'ū plătitū acești bani deplinū întru mănule mele, ca să-I fie dumisale dreptā ucinā și mușie înū veci. Și acestā bonā tocmalā s'aū făcotū denainte dumi[sa]le lui Tirunū Căpita[nu]lū de corte dinū satū dinū Căndești ș'a a lui Ștefanū fratele căpitanolui otū tamū ș'a a lui Ionū fiēorū popei lui Macsinū de Redu șa a lui Ghermanū zetū lui Salunū de Căndești ș'a a lui Toaderū fiēorū Alecsoia de Glurcani ș'a a lui Vasile fiēorū Bertie călugărolui și a mulți omeni boni. Și pentru mai mare credința ne'mū posū pecețile și iscălitorele, să să șté. Pisū o Căndești, leatū 7171 [1663], Marto 10 dni.

(Peceți cu inițiale.)

Ionū fiēorū popei lui Ignatū. Ștefanū. Vasilie Berte. Ghermanū.

VIII.

«Vasile snā Costantinū Bantișū dinū Fauri, č-aū fostu părcālabū», vinde locul de la Grozești, «care prisaci iaste cu casī și cu temnici și cu pomeți și cu poianā de finațū ce iaste lingā prisaci, care prisaci fost-aū cumpāriturā părintelui mieū, lui Costantinū Bantișū, de la frate-sāū Precopie, fiēorū lui Vasilie Bantișū», «verilorū miei, dumilorū sale lui Andreiașū și lui Mihilachi, fiēorii uncului nostru, lui Dumitrașco Bantișū, înū 40 lei bātuși... Și cu

știrea tuturor fraților miei; iară carii dintru frați să voru ispiti a întorce și oru dzice că nu i-amu întreatu, nicăiuri să nu să creadzi. Pentru că această tocmali s'au făcutu denaintia dumiloru sale Vornicului Alexii Arapului și dumniului Costantinui Arapului părcălabu și Mania Șarhorodianului¹ și Calestru vătavulu și Ștefanu Salomui otu Căndești și popa Dumitru otu Riadiu și Gligorașco Bantișu, frate-mieiu, și cumnatu-mieiu Ionașco Nechițialea și alți mulți boiari și oameni bunii migiași de pinu pegrurū. Și pentru credința eu amu iscalitu și acești boiari toți pentru aca prisaci ō-amu vândutu între Văduralie, la Ținutul Bacăului, inu hotarulū Groziștilorū, la Cămpulū-lu-Dragoșu, să să știe. Și eu, popa Apostolū, amu scrisu. Otū Costianū, 7188 [1679], Sep. 20.

(Peceți și iscaliturū.)

[V:o:] † Zapisu de la Vasilia Bantișu, pre prisaca de la Bălanu.

IX.

† Adeca eu, Iftimie fičorulū, Ciurlui, nepotulū lu Ionu Blașcăi, scriu și mărturisescu cu acestu adevăratu zapisu alū mieiu, de nime silitu, nici asupritu, ce de a mia bună voe, amu vândutu a me dreptă ocină și moșie ō-amu avutu de la inmă-me Ciurla, de moșia patru pământuri: doi pământuri denū Grozăști, de la mărulū giudelui, denū partia pățască, și doi pământuri denū Motocani, denū parte șolcănască, carele sântu unulū la Rogozu, unulū inu Strămbele. Acasta moșie amu vândut-o dumisale Hristoscului ō-au fostu Postelnicu-Mare, dreptu patru lei, ca să-i hie dumisale dreaptă [ocină] și moșie... [Ce se va] alege denū vatra satulul, și dentr' apă și denū păduri și denū totū vinitulū, și ca să aibă d[um]nelui a-și face și direse domnești, ca să-i fie de mai mare credință.

Și la acestu adevăratu zapisu s'au tampletu dumnelui Vasilie Talpă și dumnealorū Ionu și Toaderu fičoru lu Botedzu și Ștefanu Xalomu de Căndești și Iorestu călugărulū, vărulū lu Iftimie, și Pătrașco denū Motocani. Deci noi toți, vădzându plată deplinu, acești boeri toți au iscalitu și acești megieși s'au pusū degetele ca să hie de credință. L-tū 7194 [1686], Mart 5.

Vasili Talpă iscal.

Iftimie sn. Ciurlui.

Ioristu. Ștefanu Xalomu. Ionu Botedzu iscalu.

Azu Toderu Botedzu. Pătrașco.

¹ Negustor de Șargorod (In Rusia). V. Iorga, *Istoria comerțului*, I, p. 321.

X.

† Adecăte noi, fîciori Nacului de Zbirăști, scriemū și mărturisimū cu cestu adevăratū zapisū alū nostru să fie de mare credință la mîna dumisale lui Mihăilachie Bantășū, de nime sălitū nicl nevoitū, ce de a noastră bună voie, amū vîndutū o poiană a noastră dreptă ocină și moșie ȝ-aū fostū făcută de tată nostru, de Naculū, ce este pentre poiana lui Varvarici și pentre Vădurele, ce lovește înū apa Dragovei, ce este înū hotarulū Grozeștilorū, denū parte bășască și denū parte pățiască, și cu doi meri ce s'aū aflatū într'aceste părți, și 'ntr'aceste părți sântu 100 și 20 de prăjini de falce: și aestă poiană o amū vîndutu dereptu doi zloți bit. ¹, banf gata, car[e] banf ne'ū datu dumnelui noi, anume lui Costantinū și frățāne-meū, lui Neculai, și Gligorie și Ioī Ionū și alți frați ai noștri toți amū fostū la vîndzare aestil poeni, cāndū o amū vînduto-ī dumisale lui Mihăilachi Bantășū sānū Dumitrașco Bantășū. Și acāstă vîndzare s'aū făcutū denainte socru-meū, lui Pătrașco, și denainte lui Ștetanū Salomū otū Cāndești și denainte lui Ghiorghie Pitanū și denainte lui Ștefanū (?) sānū popū otū Cāndești și denainte a mulți oameni bunī care s'orū iscālī într'acestu zapisū. Și pentru mai mare credință ne'mū și iscālītū și ne'mū pusū și pecețile, să fie de credință și acesta zapisū. U Costeni, lt. 7195 [1687], Mai 3.

L-amū scrisū Dumitrașco Vornicū otū Podolenī.

Azū Costantinū iscalū (?).

† Neculai. † Gligorie. † Ionū. † Pătrașcu ziatū Alecsa.

† Ștefanū. Ifemie. Ghiorghie.

XI.

† Adecăte eū, Ionū sānū Trifanū, vnucū lui Larionū otū Durnești, scriū și mărturisāscu cu cestu adevăratū zapisū al meū precumū ...amū vîndutū trei pāmānturi dereptu trei lei bit. ² dumisale lui Mihăilachie Bantășū Clucerului și dumisali gîupenesāi lui Andrieșū Bantășu Clucerū, Anghelușii, otū selo Grozești..., denū Țānutulū Bačāului, denū Cāmpi-lui-Dragoșū, pe apa Dragovii. Și la acāstă vîndzare s'aū prilejitū dumnelui Calistru denū Durnești și Toderășco Arapulū otū Costeni și Ionū Durnesculū și Costantinū zetū Pătrārașco (*sic*) otū Grozești și Gligorie] Sa-

¹ „Bātuți.“

² V. nota precedentă.

moilă otă Grozești... Și eă Dumitrașco Vornică otă Podoleni
amă scrisă zapisulă. U. Costeni, lt. 7199 [1694], Mart 20.

Ionă sănă Trifană, *vândzașulă*. (și alte iscălituri.)

XII.

† Adecă eă, Ionă dărăbanulă, scri[ă] și mărturisăscu cu aăastă
adevărata scrisoare a mia precumă amă vândutu ună locă de
prisacă dumisale lui Mihailache Bantășu Cluciarulă, însă numai
cătă ține prisaca și casa, atăta i-amă vândută, ca să hie dumi-
sale moșie și cuconiloră dumisale, înă hotarulă Motocaniloră,
pe apa Căndescăi, înprotiva Runcului, înă pădure întregă,
anume unde aă *descălecată* dumnului Bantișu. Acelă locă s'au
dată dumisale denaitia lui Ștefană Salomă și naitia lui Moisa
Drăgoi, și denainte lui Ionă sănă Tărăță. Și eă, Costantină ziată
Pătrașco, amă scrisă scrisoria, și amă și iscălită ca să hi de cre-
dință.

Leatū 7200 [1691], mes.

BCU Cluj / Central Univers Săptevrii 20 dnă.

Ionă dărăbanulă. Moisaă Drăgoiă.

Ionă sănă Tărăță.

Ștefană Salomă.

Ază Costantină iscaală.

XIII.

† Adecă eă, Ghiorghii Pitană, și Mariia, femeia mē, fata lui
Vărvăriă și Vărvarii, nepoata Nechitiă, deci noi mărturisimă
cu cestu zapisă ală nostru pecumă amă mărșu la Andriiașă și
la Mihăilachii, la fiăorăi lui Dumitrașcu Bantășu, li-amă vândotă
o poiană, la Văduriale, în hotarulă Grozăștiloră, înă Ținutulă
Bacăului, în Căpolo-lui-Drăgoșu, ci iasti poiana pe Drăgova, —
amă vândotă dumisale lui Îndriiașă și lui Mihăilachii drită 6
lei bătuși, ca să le fiă driaptă moșie și ocină dumiloră sale și
nepoșiloră și srinepoșiloră dumisale. Și amă vândotă dinainte lui
Ștefană Salomă și dinainte lui Costantină Arapulă și dinainte
lui Pătrașcu și dinaite lui Costantină sănă Naculă și dinaite Lu-
pului Băiașă și denaite a molți omene bună. Și pentru mai mari
cridița ne amă pusă și deagitile. Vă leatū 7204 [1696], mia[se]ța
Ap. 23 dnă.

(Iscălituri.)

XIV.

«Adecă iaū Ursulū fiĉorū Bertii, nepoŭi lui Zamă-Nagră de vară primari», dă zapis lui Mihălachi Bantăş că-i vinde «trii pământuri... denainte dumisale. căpitanului Toderaşū Arapulū şi denainte Gherghinte călugărului Zamă-Nagră şi a lui Merăuŭă, şi aceste pământuri sintu inū hotarulū Grozăştilorū, inū Căpulū-lui-Dragoşū, pe apa Dragovi, dinū parte».

(Iscălituri.)

XV.

«Ionū Dornescolū» arată că a luat de la Mihăilache Vel Şătrar 11 lei pentru moşia de la Grozeşti, împreună cu veriŭ, fi al lui Toader Borce şi ai lui Ion.

«Dinū Gruzeşti, denū Cănpolū-loi-Dragoşū» (de două ori). «Leatū 7207» (1698-9).

XVI.

«Ursachi snă lui Mihălachi Bantăşū Şetrariulū» dă zapis «vărului Neculaŭ Arapulū» că i-a vindut moşie în Grozeşti, «ce este la Ţinutulū Bacăului, inū Cămpii-lui-Dragoşū, pe apa Dragoviŭ», «de la răzeşii de Grozeşti», şi prisaca «ce este de la moşii noştri, între Vădurele». «Şi această vândzare amū făcut-o cu ştire fraŭilorū mei, şi amū întreatū pe toŭi răzeşii miei care dintre dănşii orū cumpăra, şi ei n'au vrutū neĉuniŭ să cumpere dentru dănşii.» Iea 110 lei. «Iarū care dentru răzeşii mei orū dzice că nu i-amū întreatū, neĉairi să nu să criadză... Şi eū, Neculaŭ Arapulū, snă lui Toderaşeo Arapulū, amū scris zapesulū cu dzisa vărului Ursachi Bantăşū.»

XVII.

«Preutulū Ilie, cu niamulū meū, cu Ilie Harculū şi cu Ilie Spulbărū şi cu totū niamulū meū, şi eū, Vasile Braeşū, cu fraŭii mei cu toŭi, şi eū, Toaderū Merăuŭū, cu fraŭii mei, cu Lupulū şi cu Toderică Mirăuŭū, şi cu alŭi fraŭi alū noştri», vind moşia «dumisale Păharniculuiŭ Gligore Crupenŭŭ» şi «giupănesei dumisale», la «Motocani ce este inū Cănpii lui Dragoşū-Vodă, care bătrănū să numeşte bătrănulū lui Scănteii; c'acestū satu Motocaniŭ inblă inū trei bătrăni... L-tū 7255 [1746], Dech. 3.

La 7256 (1784), 20 Septembrie, se cedează şi restul «bătrînului».

XVIII.

«Sămionū Pichiulū, împreună cu frati-meū Iftimiŭ», vind lui

Grigore Crupenschi biv Vel Medelnicer partea lor «dinū satū dinū Grozăști, dinū Câmpii-lui-Dragoșu, dintr'unū bătrānū a șasa parti, cari ne esti noi baștină de la moșii și de la părinții noștri..., dinū totū loculū, cu totū venitulū și cu curăturī înū păduri». Marturī si «erodiiacōnū Andrii, erei Vasili, Grigorașū Năsoescu, Toadirū Mirăuță, Lupu Mirăuță, Todericā Mirăuță, Grigorașū Braișū, Ionū Braișū, Vasili Bălanū, Macovei Bărcanū, Costandinū Năsoescu, Gheorghii Bărcanū». Scrie «preotulū Pavālū otū Bețăști».

(Copie de pe la 1820).

XIX.

«Andreiū sinū Costantinū Velichi» arată «giupānului Gligori Crupensche Velū Medelnicerū» că, «murindu tatā-meū Costantinū Velichi, și rămāindu datorū lā negustorī, și aducāndu-mā pe mine să plătescu datorie, și neavāndu cu ce plăti, i-amū vāndutū totā parte tātine-meū dinū satū dinū Grozești». «Amū întreatū pe toți frații mei și cumnații mei și pe rāzeși, și nime n'aū vrutū să o cumperi; deē eū cu totā voe mē amū vāndut-o.» Marturī «mulți omi buni rāzeși și megieși».

7259 (1750), Novembre 4.

Cei mai mulți iscălesc.

XX.

Ales-amū parte de moșii în satulū Motocani, ci sīntū la Ținutulū Bacăului, în Câmpii-lui-Dragoșu, pe apa Dragovei, ci aū avutū de baștină Gheorghii Salomū cu frații lui, i Axenie Căprioroi cu frații ei, i Ghermānești, trii pāmānturī polū locū, de țarinā, și i-amū mai dat o bucățē di locū, dinū piatrā până în smārcu, ci aū zapisū di la Toma, și 12 pași săliște, așijdere și înū păduri, în poeni, în săcăturī intr'apā și în totū loculū, cātū s'a vini pi acești părți. Și, după cumū amū hotărātu, amū datū aciastă țidulā, să-i fii di credință. Letū 7260 [1752], Av. 5.

...Ioniță Raclișū vāt[afū], hotarnicū. 1 leū, 36 par[ale].

(Copie.)

XXI.

† Ales-amū parte de moșii în satulū Grozăști, ce sīntū la Ținutulū Bacăului, în Câmpii-lui-Dragoșu, ce s'aū vinitū lui Ghiorghie Salomū și surori-sa Marii și Axānii Căprioroi di pi moșulū lorū Salomū, doai funi polū, loc de țarinā, o fune 6 paș săliști,

patru funi polă, hliza codrului curmezișu, și la apă, să aibă a stăpâni pe aceste părți, și, după cumă amă hotărită, amă dată această țidulă să li fii di credință. Lt. 7260 [1752], Av. 5.

Ioniță Raclișu văt[afu], hotarnicū. 5 lei, 6 par[ale].

(Copie.)

XXII.

7282 (1773-4). «Costantinū Arap[u], împreună cu giup[ă]nesa mē. Ileana», dă zapis, — cu «soțulu meu Elcana», — «dum. giupănulu Grigori Crup[enschi] Velū Vor.», «că amă mersu eū și m'amă rugatū dum. de me-aū făcutū bine 120 lei..., bani de argintū, de acumū, Oc. 28 zile, până la Steti Gheorghii, și la zio însemnată să aibū a-i aduče[e] eū dum. toți banei de mai susū arătați, cu osteneala lorū. Și încă amă datū și o moșii a mē, anumi Grozăști i Vădurelile, împreună cu scrisorile numitilorū moșii; însă ce scrisori amă datū înū măna dum. amanetū, hotarnica care închei toată moșie mē di mai sosū arătată, care hotarnică me'o hotărătū Mărie Sa Ioanū Cantimir beizădē¹, și încă amă mai datū și o carte ce amă... [rupt] totū di la Mărie Sa beizădē piste hotarnică ci'm făcutū. Și, la zio însămnatā, nemulțămindo-i bani dum., vorū să-i ții moșiile aceste di [mai susū], ... dreptă și ocină să le stăpânească...

Costantinū căp[itanulū].

Lt. 7282 [1773], Oc. 28.

XXIII.

«Vasăle Arapulū» dă zapis luī «Grigori Crupenschi bivū Velū Vor.» că-i vinde partea «di moșii ci amă înū Cămpit-luī-Drag[o]șu, dinū hotar[ulū] Grozăștilorū, cari să chiamă acumu la Vădurele, — cari această moșii n'au rămasū și noi de la unchiulū nostru Neculaī Arapulū, — cari parte mē să faci a tree parti, cari să hotărascū dispri alți răzeși», pe 90 de lei. Marturi: fratele Costantin, cu «alți oamini bunī și megieși».

«Letū 7284 [1776], Mai 13.»

Iscălesc Vasile și Constantin Arapu.

XXIV.

1783, 12 Septembrie. Alexandru Constan[tin]-Vodă «credincosū boeriuulū Domnii Mele dum. Grigorașū Leonū bivū Velū Pah.,

¹ Fiul luī Antioh-Vodă.

staroste Ținut. Putni», pentru că s'a plins «Ioniță sǎnŭ Costantinŭ Arapulŭ otŭ Vist.», cǎ la Ținutul Putnei, «cu unŭ moșŭ alŭ sǎu Vasile Alevra de acolo și cu o mǎtușe a lui, anume Cǎsandra, arŭ fi avǎndŭ o moșii, anumi Gacaniŭ, cu mori gata și alte moșii la Grozǎștii și pe aiure». Dupǎ moartea tatǎ-lui ajunge la unchiŭ, care și vinde unele moșii. Sǎ cerceteze, putind *plini*. «Și, de va fi trebuințǎ de hotǎrǎtŭ, sǎ rǎnduești dum. denŭ mazilii aceluŭ Ținutŭ pe cini vei so oti ca sǎ-și hotǎrascǎ pǎrțile numitului jǎluitarŭ de o parte de cǎtrǎ pǎrțile altora, și sǎ dǎ și mǎrturii hotarnicǎ inŭ semni și inŭ stǎnjenii, dupǎ obiceiŭ... Iarŭ petre hotarǎ sǎ nu sǎ pui nǎscǎndŭ precinǎ.»

(Colecție particularǎ. Publicate de N. Iorga.)

* * *

Documente sǎteștii din Prahova.

I.

Diata și pomenirea unei „babe“.

(Fǎrǎ datǎ.)

Foițǎ de socoteala babil ce am cheltuit cu sorocile ei:

taleri parale

3	--	la moartea ei o litrǎ de cearǎ.
3	20	la preoții.
2	8	vinul la moartea ei.
2	16	la rachiŭ.
2	8	la fǎinǎ.
1	—	mǎlai.
1	8	pǎ tre[i] ocǎ rachiŭ la prǎnzu de trei zile.
	32	patru ocǎ vin.
	4	la capete.
	8	ocǎ vin.
	20	la zece ocǎ mǎlai.
2	—	pǎ cinci ocǎ rachiŭ la prǎnzu de nouǎ zile.
1	16	la vin.
	24	dosprezece ocǎ mǎlai.
	4	la preot.
3	8	opt ocǎ rachiŭ la prǎ[n]zul de trei sǎptǎmîni.
1	8	carne.
5	16	la vin.
	32	la mǎlai, ocǎ 16.
1	32	fǎinǎ.

1		la cinci mâini (<i>sic</i>) de pline.
	18	doo ocă vin la preoți.
	4	la popa Dumitrache.
4		la doo vedre vin de șase săptămîni.
4		la o vadră rachiù.
3	30	la făină.
2	20	5 ocă pește.
	24	ocă jumătate pește.
1	10	[la o jumătate de an] (<i>s'a omis articolul</i>).
	4	popi.
<hr/>	<hr/>	
48	58	

taleri   parale

	30	lumănări la Sfințit Împărați.
	2	tămăie.
	20	făină.
10		o jumătate de sărindar.
1		meși la moartea ei.

BCU Cluj / Central II. University Library Cluj

O diată.

† Adică eă, baba Stanca, făcut-am diată la petricanie mea pân' când eramu în fire cu minte întregă, și așa las eă cu sufletul meă: pecum aă lăsat și unches[ul] mieă cu sufletul lă petrecanie lui, las eă cu sufletul mieă. Viea din dosu casi, cum spănzură spre locu nepotu-mieă Coste, fecioră frati-mieă lui Crăciun ¹, din Cobzaru ² în sus, pecum aă fostă orăndită și de soțul mieă. Iar viea care este dinnainte pimniți, rozoră ³ patru, și cu păragina care este dinnainte (?) pimniți, le las cu sufletul mieă, pecum aă zis și soțul mieă, nepotu[lui] mieă lui Avram, fecioru frate-mieă Bambe. Și aă lăsat soțul mieă nepotusăă lui Lion viea di șăzut la vale: cu meri, cu peri, cu ci s'oafla, care cum îi merge obrațile vie. Iar viea din drum, care spănzură în spre popa Stanciul, rozoră patru, le las cu sufletul mieă, pecum aă lăsat și soțul meă, nepotu-meă lui Ion, fecioru frati-meă Radu. Iar acești nepoți să aibă a purta grijă ci să cere să mă grijască la pitricanie mea, pecum s'aă grijit și soțul

¹ Un Crăciun ar fi avut casă pe locul grădiniței noastre cu vie.

² „Cobzaru“, „Sloțaru“?

³ Un răzor cuprinde patru rînduri de vie.

mieŭ. Iar moşia de la vale, multă-puţină cât s'o afla, să aibă a face nepoţi un sărindaru; iar, nefăcându ei, să facă prioţiŭ, să stăpânească ei acê moşie. Iar, fiind vr'o pricină în urma noastră, pentru aceşti moşiŭ ci-[am] scris mai sus, asupra nepoţilor mieŭ, am [a]vutu şi eŭ zestre di la părinţi mieŭ boi doi, vacă una cu lapte, şi măngi doi, şi bani gata tal. 15. Iar cine s'ar sculă în urmă noastră cu gâlcevă, să fie afurisit, feru, piatra să putrizească, iar trupurile lor să nu putrizească. Şi am şi eŭ datorie la cumnatu-mieŭ Ion tl. 7 şi vin ved[re] 7, şi am şi la Ilie Mocanu tl. 3, bani 75, cari sânt şi în zapis. Şi am şi la Barbu, fecioru lui Tănasiu, vedre vin 9 şi bani 90, şi aŭ făcut unchiaş[ul] mieŭ o tocitoare di l-aŭ plătit p[er] el drep[t] bani 65, şi la Radu Baican vin vedre şap[te]; şi bani mi-aŭ rămas 35. Şi, când s'aŭ făcut această diiată, aŭ fost mulţi oameni buni mărturiŭ, care mai jos să vor iscăli. pi anume, ca să [să] crează.

Apr. 2, lt. 7155 [1747].

† eŭ, popa Badea, mart.

† eŭ, Drăghici, mart.

† eŭ, Ion Rumăn, mart.

Şi am scris eŭ, popa Stoica, cu zisa aciştie fâmeŭ, anume Stanca.

III.

Vînzare de vie în Prahova

Adică eŭ, uncheş Necula Părşan ot Bordeani, împreună cu soţiea mea, Bălaşa, dat-amŭ acestŭ credincios zapis al mieŭ la mâna nepopotului (*sic*) Ion Bolan, precum să s[ă] ştie că i-amŭ vândutŭ viea mea, adică paragină¹, din dealu Bordeanilor, rozoră trei, adică trei, viea de pe lă[n]gă Negoe Misleniu, cum merge şi în jos şi în sus. Şi am vă[n]dut dreptu bani gata taleri 8 Şi o'm vândutŭ di a mea bun[ă] voe, nesilit de nimea, şi cu ştire tuturoru vecinilor mieŭ, ca să-i fie moşie stătătoreia lui şi făciorilor lui, nepoţi, strenepoţi, căŭ Dumnezeŭ îi va dăru. Şi, cându o'mŭ vândutu, aŭ fostu mulţi omeni mărturiŭ, care mai jos să vor iscăli pe anumea.

Apr., leat 7267 [1759].

† Eŭ, uncheş Necula Părşan, cu soţiea m[ea] Bălaşa, vînzători, am pus şi degităle.

¹ Adaus pe de-asupra rîndului

- † Eü, uncheş Ion ot Scorţeni, mart.
- † Eü, Panait Fuloaî, mart.
- † Eü, Negoe Mislanu, mart.
- † Eü, Cazan, mart.
- † Eü, Costandin, brat lui, mart.
- † Eü, Cernica ot Bor[deni], mart.
- † Eü, Ghorghie zet Cernicăi, mart.
- † Şi am scris eü, popa Stoica, cu zisa lor, mart[or].
- † Eü, popa Costandin ot Bordeni, mart.

IV.

Altă vînzare de vie în Prahova.

Adecă eü, Căndea uncheaş ot Bordeni, împreună cu soşea mea Marica i cu copilele mele, anume Mariea i Sima i Crăcluna, dat-am zapisü nostru la măna lui Ion Bolan ot Scorţeni (*sic*) precum să s[ă] ştie că i-am vândut eü dumne[a]lui o cisvărta di păragină de vie şi doo prăjini în delu Bordenilor, pă lângă Necula Porşan, şi o am vândutu dreptu banî gata în tl. 12, ca să-i fie dumnelui moşie stătă[toa]re în veci şi copiilor dumnelui, nepoî, strenepoî, căî Dumnezeü îi va dăruî. În susu mărge pân în brău¹ nepotului Cazan, în jos iar merge pân în brău lui Dragomir Bicăi. Că așa mărturisescu eü cu sufletul meü. Şi am vândutu cu ştire tuturor vecinilor mieî i a nepoîlor mieî, că sântu orbu şi neputincios, cum m'au rânduit Dumnezeü ca pe un păcătos şi nevolnicü, şi, neavändu nicio price nimene cu pământu meü (*sic*), că este al mieü de la tată-mieü; iar, de are cineva ceva a spune, să vie acum pân' trăescu eü. Şi, cându s'au făcut acestu zapis, aü tostu mulţi omeni marturi, care mai jos să vor iscăli pe anum[e]; şi ne'm iscălit mai jos, ne'm pus şi degetele în loc de pecete.

Mart 21, 1761.

- † Eü, uncheaş Ion Cismar ot (?) Scorţeni.
- † Eü, Stoica Cumnacăi.
- † Eü, uncheş mar (*sic*) Cănd[ea], vînzător.
- † Eü, Marica, soşea [lui], vînzătore.
- † Eü, Marei, fie-mea, vînzătore.
- † Eü Sima, fie-mea, vînzătore.
- † Eü, Crecluna, fi-mea, vînzătore.

¹ Brîu e răzorul din capetele unei vii.

Și am scris eū, popa Stoica ot Bordeni, cu zisa lor, și mart[or].

† Eū, popa Costandin ot Bordeni, mart.

(De altă mână urmează :)

Părăginindu-se aceșt răzor de vie ci arată maș sus al Căndi, s'aū fost întinsu Cazan Cioichină, fiind răzoraș, de aū lucrat un căpătăiū dintr'acel răzor, puind și viță, și, sculându-[se] acest cumpărător de maș sus al zapisului a-și căuta pintru acel căpătăiū de răzor ce pusese el (?) în viță, și, avînd gâlcevuri între ei, ne-am strănsu cari maș jos și ne vom iscăli, și i-am împăcat între dănși, de aū dat uncheaș Ion Bolan ot Scorțeni lui Cazan pentru vița ce pusese tl. unul, banī cinsprezece, și, din doi ci-reși ci sânt în capul acestui răzor, am dat unul lui Cazan, și altul să-l stăpănească uncheaș Ion, și am iscălit ca să le fie de credință.

Mart 19 1780.

(Indescifrabil) log.

† Eū, popa Marin, mart.

† Eū, Părvu al Bazghi, mart.

† Eū, Costandin Rachier, mart.

† Eū, Manca Părcăl[ab], mart.

(Maș jos :) Să să știe și cheltuiala la moși[ea] noastră tal. opt, banī 22, am cheltuit eū, Ion Bolan ot Scorțeni, și am cheltuit și eū, Dumitru, tal. afară din (?) zile ce am...

V.

Scrisoare țerănească din Prahova.

† Cinstit dum. Postelneci Toma, mă închinū dum[i]tale cu multă plecăciune și să-ți dăruiască de milustiv Dumneazeū multă fericire sănătate. Altă nu este fără decât vei ști dum. că, venindu Bolăneștiū, dum. să ei osteneala să cași dumnea[ta] zapisile după mășiea Doft[ă]nețului din jădețul Proovi (*sic*), ca să știe dum. că ne-aū impresurat Hodor dinpreună cu Lupăianul cu mășiea Dumbrăveli, din ju[de]țul Săcuenilor, impresoră pe mășiea dum. din Doftănețu i cu a Bolăneștilor. Neavându zapise la mine, tot judecăm cu acel Hodor, și cu acel Lupăian, și ne daū îndărăt, neavându zapise la noi de la dum. isprav[ni]ci județului. Ci mă rogu dum[i]tale eū, Nedelco isprav[ni]cul dă dupe moșie, venind acești Bolanī, neputând da zapisile, să le dai copi după zapise, ca să crez[ă] la dum. isprav[ni]ci județului,

fiindu aice isprav. dum. anume Nedelco, fiindu-că știu toate hotarile de copilu micu până acumu. Ci să-mu trimiți și mie răspunsu, ca să văz ce voi ce voi (*sic*) faci.

Al dum. mic și plecat, și mila lui Dumnezeu să te păzească.

Oc. 17 zile, 1771.

Eū Nădelco, sluga dum.

VI.

Foaie de zestre din Prahova.

Foiță de zestre a fici noastre Mariiea¹, de cele ce ne-au lăsatu inima ca să-i dămu, cum să arată în jos pă anume; 1812, Ghenari 9.

5 cesvârți de locu cu prunl, ca să ia dijmă după dănsu, din Ștubel, din satul Cocorăști, din partea Rachierilor, din patru părți o parte.

1 vacă fătătoare.

1 procov de car.

2 saci.

100 ocă porumbu.

4 perne lungi.

1 velință de pat.

1 roche de șamalagea.

1 roche de purtare.

1 tivilichie² de belicosă.

1 cămașă de socru.

1 masă pă masă.

6 mărămî lungi.

6 șărvete.

2 răzoră de viie din dealu Bordenilor.

1 salbă.

Partea de prune dintr'o tomnă ce i s'o face feti, din vale.

Aceste de mai sus arătate avemu să le împlinimu noi, cei jos iscăliți.

Eū, Ivan Rechier, împlinitor.

Eū, soția Raduluț răposatu.

Eū, Stoica sin Părvu Cazan, martor.

Eū, popa Simion ot Bordeni, martor.

Am scris eū, popa..... ot Scorțeni.

* * *

¹ Soția lui Stan Coste.

² Vestă fără mâneci. Miloteaua (scurteica) se ținea pe umeri: era cu vulpi late, de ghermesit (mătasă).

Fie, Doamne, mila Ta spre noi, precum am nădărduit și noi întru Tine; 1821, Ghenar 1.

Făcut-am această foae dă zestre ficeii noastre Marii, dă puținu, dă multu, ce-I dăm zestre.

I casă după cum să vede, cu toate cele ce are într'insa.

Partea mea dă mășie (*sic*) ce o am dă la bărbată-meu, o las nepotei mele Marii, pre din doo cu cumnată-mea Dumitra, — care nepotă me-aū căutat la lungimea boali mele: numai unu Dumnezeu știe câtă viață amărată și datorii aū făcut la boala mea.

I Curătură dă Poiana Părului o las cu sufletu mieu nepotei Marii.

I viișoară în dealu Bordeni o las tot nepoti Marii.

Partea mea dă moșie din Poiana Părului, care am cumpărat o noi dă la Lemba (?), o las nepoti Marii.

I vacă cu vițelu.

Eū, măcaru că după dreptate și după sfânta pravilă să cădea să o îmbracu și să o miluescu, că am crescut-o și am luat-o numai dă șase săptămăni, și m'aū căutat doi anī și jumătate la neputința mea, după cum știe toți împrejurii meu, — și cine va strica această adieată ce o las nepotă-meii Marii, să fie supt blestem[ul] celor trei sute optsprezece sfinți părinți. Aceasta las cu suflet[ul] meu.

Cum și la pădure să fie părtașă (cu altă cerneală aceste cuvinte).

Gligore... cu voia ei am scris, și sânt martur.

Eū, Ilie, nepot numitei, martor.

Eū, Niculai sin Dumitrache, mart.

Eū, Ţoncul Povarnagiu, mart.

Eū, Dinu brat Marii, mart.

Eū, Marin Negru, martor.

Cu această foae de zestre s'aū arătat Stanu Neguț la hotărnicia ce am făcut moșii Doftănețului, și, ca să fie cunoscut și pentru viitor, încredințez cu adiverirea mea.

1850, Apr. 12.

... Chirculescu,
(Pecetea lui.)

inginer hotarnic.

(Publicate de N. Constantinescu.)

* * *

Acte de la Chiojd.

I.

Însemnări de boiangiū.

Însămnare de câte oacă de lănurî amū primitū la Ploești și câte felurî, precumū înū josū să arată; 1838, Dechem. 16.

Scacojiū (*sic*) 3.

Verde prăzuliū 2.

Verde închisu 2.

Cafeniū 2.

Albastru 1.

Bortocaliū cu cărmăzū, o oacă lei 11...

Ghenu Boiangiu; 1838.

* * *

Aceste lănurî stacojiū să le aliagă care sântū bune, și alealalte să mi le trimeată îndărătū: care nu eū plăcea dinū stacojiū, să le văpse[s]cu alū doilea. Și banî amū primitū toți: lei 59,20.

Ghenu Boiangiulū. *Central University* 1839, Ghenar 28.

II.

O scrisoare de prietenie.

Hristos anesti [= Hristos a înviat].

Cocoane Iancule. Nu știu de ce nu mă iubești, că, de cîte ori vii pe aici, îmi dai ocolū. Eū nu prinzū dă veste cândū vii și te duci, că te-așū pîndi să te îmbrățișez; cu toate acestea înțeleseiū că ești aci. Eū sîntū singurū și camū bolnavū. Te rogū vino să ne vedemū și să mai vorbimū cîte ceva. Nu purta pa-
raponū pă mine... Săntemū vechi prietenī...

III.

Contract de vier.

Adecă eū, Ștefanū sinū Zahariia, daū acestū zapisū alū mieū la cînst. mîna dumnealū bivelū velū (*sic*) coconu Iancu Macovei otū Chiojdu spre a fi știutū că m'amū tocmitū la dumnealū vieru întru unū anu, la viaa ce o are înū dialu Scăenilorū, însă de acumu, de la Sfîntu Dumitrie liatū 1838, și până la anu, iarăși la Sfîntu Dumitrie.. Daru, cându nu voiū lucra înū vie, zio să nu-mi umble... Și, cându va peri ceva dinū lucrurile stăpănești

ce să află în pivniță saă de pe dină afară, să amu a fi eă înă răspundere... (1838, 26 Decembre).

(Comunicate de d. dr. Macoveiă.)

* * *

Acte diverse.

(Colecția Gh. Sion.)

I.

Cu privire la oastea veche.

Ieremia Movilă, pentru un hînsar (*hînsari*) și «Mălaiă Pit. otă Pilipești» și Simion vătăt, etc. Nume: Cernata, Urăta, Tăbuč, Pilipeanul.

II.

„Neamul Dingăi.“

A.

C. 1650. 13 Februar— Manolachi Hrisoverghi Ban către «Sandulă Loghinescu», pentru procesul dintre «părintele Lavrentii Dinga monahă și Sava sină Gavrilă și Grigore și Toaderă Muste mazilă și Ștefană, ce să răspundă *semînțeni* dină Dinga Hat..., cu niște răzăși cari și aceia să răspundă *semînțeni* din Dinga Hat. și să află stăpănită pe niște moși cu numele Dingăi Hat.» Să caute dacă nu cumva «dină întâmplare vremiloră de aă apucată de undevașă scrisoră de ale Dinghei Hat... Și niamulă Dinghei Hat. cari sintă și acumă, aceștie cari se adevăriază prină hrisoave domnești cumă că adivărată sintă niamă dină Dinga Hat. și, neavăndă scrisoră la mănule loră, sintă privitoră la stăpănire moșiiloră loră cumă le stăpănescu alți.» Se aduce carte de blăstăm. Să li se cetească și să-i întrebe. «Și, luîndu-li sama cu amăruntă pre cei ce s'oră afla cu adevărată niamă de a Dingăi Hat și dină întâmplare vremiloră căzăndă la scăpăcune sărăcii, de sintă și țărani acumă să li scoți dum. parte de moși, pe cătă li s'o veni, dreptă: cumă la cei ce oră fi dreptă cumpărătoră saă voră avă drepte dană de la niamulă Dinghei Hat., la niamulă acestora ce sintă țărani acumă acolă stăpănită, să li scoți parte cu dreptă și frica lui Dumnezăă, ca să nu fi asupriți.» Să se scrie cari «ă rămasă dreptă moșeni și stăpănescu dină moșia Dingăi Hat.», ca «să ispre»¹ (și mai susă: «pentru care ispre ca să să discoperă adevărulă» (*sic*)); «pentru care numiți jăluitoră, spre discoperire adevărului, aă adusă și carte de blăstămă.»

¹ „La care parte s'am desă ispre (*sic*) ca să nu să mai supere cu judecată“.

B.

Încredințamu cu această scrisoare a noastră la mâna dum' vărilor nostri, anumi : dum' căpit. Ștefanu Istrate i la cinst. mâna dum' Șăt. Sămionu Stamat i la mâna dum' Ioniți Istrate epistat..., i la mâna Sfinții Sale părintelui Ioniți otu Șărbești, Ținutul Neamțului, precumă să să știi că dum' sântu drepti neamă cu noi, dinu Hatmanu Dinga, fiinducă și dumnealorū sântu dinu Todosăica, fiica Hatmanului Dinuga, ce au fostu sora lu Ionașcu Dinga, lu Gligore Dinga, și diu Ionașcu sântemu noi, Dinguleștii, iarū dinu Gliogari sântu Vărnăveștii și Pătrău, și Istrăteștii sântu dinu Todosăia, și inu câte hotară sântu a Dingăi Hatmanului, pi Tazlău Săratu și pe Tazlău Mari, baștini și cumpărături a răposatului Dinga strămoș[ul] nostru și intr'alte hotară undi li avemū zăstre ; [și Is]trăteștii și Vărnăveștii n'au treabă inu cele di zăstri, ci numai inu moișii ci sântu de baștină a strămoșului nostru, Hatmanului Dinugăi. Și spre încredințare amu datu scrisoare noastră la mâna Istrăteștilorū, și spre încredințare ne-am iscălit. 1801, Iule 5.

(Iscălesc trei Dinga, unul mazil, altul Postelnic, al treilea «zetu Gligore Dinga»).

III.

Un act vasluian.

8 Iunie 7274 (1766). «Constantin Mihai Cehan Racoviță Voevod» către «Necolai Racoviță bivū Velū Med., ispravnicul Ținutului Vasluiū», pentru judecata dintre «Măria Zmăoae cu cumnatulū său Necolai Tironū Vor. și altele ce au fostu între dănși, toate s'au curmatū», decit, pentru că «Marie au dzisū că cumnatulū său acesta Necolai Tironū i-arū fi stricatū casa ē-au avutū acolo pe moșie Bărzăștii, inu țarie lui», să caute și, dacă e ade-vărat, «casa să-i puī zapciū să o facă la locū cumū au fostū, și să dai mărturie precumū ai cercatū și cumū ai aflatū ; că, de s'a mai trage la Divanū, să avemū știre».

IV.

Acte ale moșiei Țigănești (Tutova.)

A.

C. 1650.

«Eū, Crăcunū și cu fămeaia mea, Todora, fata lu Ionū», vinde «dumisale Vornicului Tănasia o moșie, unū pământū inu frunte,

în sat, în Țigănești, dreptu 7 lei bătuți, și pământu iaste dinu susu de sat, pre lângă hotarul celu călugărescu, cu locu de casă înu seliște». Innaintea «Oprea č-au fostu părcălabu și... luț Macovei dinu Cruce și... luț Mihăilă dinu Țigănești și... luț Pătrășcanu de-acolea ș'a luț Obreație de-acolea și... luț Ionu Dragotă dinu Bălotești și... luț Tudoru vătămanulu de Bălotești și... luț Ionu vătămanulu de Spăreați și a luț Ghiorghie de-acolea... Ș'amă fostu și eu, Costantină Bărlibașu de Focșeani.»

B.

«Noi, Pătrășcanu și Marta de Țigănești», vind «unū răzoru înu frunte, înu sat, înu Țigănești, partea Orbulu, dinu susu de sat, pre lângă partea luț Ionu», «dumisale Vorniculu [Tăna]sie, dreptu 30 lei bătuți». Marturi: «popa Drăghič de Trăgovič și Sava vătăvulu de hănsari și Ivașco Călculu și Dumitru Lungulu de Țigănești și Oprea č-au fostu părcălabu și Mihăilă Reanța de Țigănești și Obreație și Ilie și Gavrilu».

BCU Cluj / Central University Library Cluj

C.

«Eu, Ionu dărăbanulu, și cu femeaie mea, Armanca, și cu fečorii miei și cu soacri-mea, cu Mărușca», vind «jumătate doispărdzeace pași direaptă ocină și moșie a nostră..., de pre gârla de susu, pre lângă partea luț Pătrășcanu, denu frunte până unde merge hotarul». Marturi: «Ali neguțătorulu de Gălați Macovei den Cruce și Toaderu meșterulu denu Cămpuri, Iarulu de Bălotești, Pătrășcanu de Țigănești».

D.

«Eu, Todosie, ginerele Cărstei, și cu featele meale, Catrina și Stanca, nepoatele Cărstei», vind aceluiași «unū pământu înu frunte, înu sat, înu Țigănești, înu partea de susu, unde au fostu moșia moșiloru noștri, de înu apa Putnei», pe «taleri bătuți și doi lei bani de argintu». Marturi: «Tofanu călugheru, fečorul Meleancii..., Ilie și Trifu și Cozma, fečoru luț Grozavu țiju, Pătrășcanu țiju... Dumitrașco diiacu, Hilimonu și Slăvilă de Gligorești». «Și adecă și eu, Chirila de Râmnicu, ne-amu prelejitu într'această tocmeală.»

E.

«Gavrilă, feĉorul Tomei călugărului, de Țigănești», vinde ace-luiași vie, «însă n'au fostă deplină glumătate cu puțină...; și aceea bucată de vie iaste pre lângă viaa tătâne-mieș...; dumisale și coconiloră dumisale înă veac!». Marturi: «părintele Serafimă de Tazlău, Sava vătavulă de hănsari, Neagoe, căpitanulă Dumitru, apoi otă Țigănești Pătrașă Cautișă...; Ionă Geanosă de Burghelăști».

V.

O vânzare în ținutul Neamțului.

28 Maiă 7112 (1604). Ieremia Movilă, pentru «Ștefana Cozioae», care vinde în satul Fundul, «unde a fost Petrilă și Măc...», și în «Readă, unde a fost ---», pe Bistrița, în Ținutul Neamțul. — Original slavon.

VI.

Un privilegiu pentru Domnița Rală Moruzi.

Cu mila lui Dumnezeu Io Ioană Sandu Sturza Voevod, Domn țării Moldaviei.

După pildele celi lăudati a luminaților Domni, procatohiloră noștri, care purure, pe lângă obșteștile faceri de bine ci au ră-vărsatū cătră norodulă pământului acestue, au împărțitū și da-rurile cele după dreptati cătră acia ci au găsitū cu cale, iarū mai cu diosebire cătră fiit și ficile de Domnu, care în toată vreme, după pămintesculă dină vechiū obiceiū, au avutū o drep-tate mai cu dinadinsulă cătră asămine (cuprindiri de agiutoruri pentru sprijinire stării și îndemănare pitreciri, — iubitori fiindū și noi asămine a urmă, luat-amū aminte și între alte cuprindiri de pronomii ci s'au făcut luminati Domniței Rală Moruză, ficii pre-fericitului întru pomenire Domnu Costandinū Moruză Vvod, prinū hrisoavi gospodū de la fericitulă întru pomeniri procatohulă fratile nostru Scarlată Calimahă Vvod, care și de cătră noi s'au întăritū întru asămine și deplină cuprindire, văzindū și hrisovulă ci s'au dat Luminării Sale pentru patruzăci sălași Ți-gani dină Țiganii striini, făcându-să Luminării Sale acești Ți-gani veonică danie și miluire, amū socotitū și cu cale amū gă-sitū de a să întări și de cătră noi aciastă hărăzire care s'au

făcut Luminării Sale. Drept aceia prină acestă ală nostru domnescu hrisovă asămine, întărimă și legiuimă Luminării Sale cu nestrămutari și în veci neclintită statornicia danie acestorū patruzeci sălași Țigani din Țiganiū streini, ci s'au aflatū veniți de piste hotarū înū pământulū Moldavviei, care după vechiulū obiceiū alū pământulū s'au luatū înū stăpănire Domniei, anume (lipsesc numele).

Deci toți aceștie, cu fimeile și copiii lorū și cu totū rodulū născutū și născătorū dintr'ânșii să fie Luminării Sale drepti robi, asupra cărora va fi și hrisovulū Domniei Meli acesta înū veci neclintitū și nerășuitū, întăritură de stăpăniri Mării Sale spre aciasta, cu a noastră domniască iscălitură și peceti. Scrisu-s'au hrisovulū acesta la Scaonulū Domniei Meli în orașulū Eșii, întru întăe Domnie noastră înū Moldavvie, la alū cincile anū a Domniū Noastre, la veletulū de la Măntuitoriulū nostru Isus Hristos.

1827, Mart. 20.

Proct. Alex....

(Iscălitura Domnului.)

(Pecete mare rotundă cu chinovar.)

VII.

O cheltuială de nuntă.

C. 1700.

† vedre de...turū 6, ă-amū cheltuitu acumū, a gîpănū M...nului, la nuntă solū . . . lt. 72—

16 lei p... 20 ocă zăharū.

2 lit. cuișoare și o litră nucșo[are].

1 lit. gîmătate scorțe dulce...

3 ocă chiperū, care faci doi lei și gîmătate.

3 ocă de solū, înū 5 zolătăi 5.

2 tr... te unū zolătă.

... șofranū care f..

* * *

Un act privitor la Hurmuzăchești.

Copie.

De pe unū jaloba traducine (*sic*) dinū greăscă.

Prè-înnălțate și multū milostive alū meu Doamne,

Cu supunere jăluescū Înnălțimii Voastre că, rumuindū eū vădova di la bărbatulū meu acumū 12 anniū cu patru orfanī, amū

avut o deosibită moșia la Bucovina, ci să numește Ciarnaoca cu care chivernisamă vădoviiă mē și pre orfanī. Așa darū fiūmeū celū mai marea, Hurmuzachi, viindū la vrăsta și căsătorându-să acumū cinci ani, priimește tot venitulū acei moșii prinū săla șā samavolniciia, de vremi că aū trebuit ca să priimească o a cincele parte dinū veniturile. Decī noi, cerândū di la dānsulū socoteală veniturilor de cincē aniū, dumnealū nu să supune a da nicūnū felū orfanilor celor alți până acumū, și eū, înpreuna cu orfanī, sāntemū lipsiți și isterisiți d'acelū venit. Pentru această cu ferbinte lacrimi, prēmilstivule Doamne, rog, înpreună cu orfanī, ca să să rānduiască dumnealū Velū Vorc. Lupulū Balsa înpreună cu dumnialū Marele-Logof. Costache Ghica ca să dei fiulū meū înaintea dumiilor sale acē socotială de venit de cincē ani, și de acumū înaintea să să tragă dumnealū la o parte, și să ocārmuescū eū pe numita moșia, precumū l-amū ocārmuitū până la casatoriia sa. Și ani mulți mai vārtosū și veniturile ia. Și dumnealū să-ș priimească numai alū cincele parte dinū veniturile, ca să nu fii înstrāmbățiți și orfanī cellalți, mai vārtosū că acumū amū și fata de moritat, să mă iconomisască cātū de puțin cu acestū venit. Așa rugāmū cu supunerea, și ce a fi mila Innālțimīi Vostre. La mila Innālțimīi Vostre prē-plecatā slugā.

*Loesandra Hurmuzac[hi]oia*¹.

1804, Fev. 29.

(Archiva bisericii Tălpălarī din Iași)

DĂRI DE SAMĂ.

Ioan Lupaș, *Contribuțiunī la istoria Romīnilor ardeleni*, 1780-1792 (extras din „Analele Academiei Romīne“, 1915).

Se apreciază politica lui Iosif al II-lea, urmārind-o în ce privește pe Romīni. La 1781 el întreabă Guvernul și Cancelaria Ardealului dacā nu trebuie un adevārat episcop pentru ortodocși; i se rāspunde că ajunge vicariul (pp. 4-5)—, episcopul catolic arātīnd că trebuie, față de Principate, și o separație de lege. Și vicariul romīn Iosif Popovicī de Hondol era contra nimirii de episcop. În călătoria sa prin Ardeal, împāraturul face

¹ Vāduva lui Constantin (mort decī în 1792) și mama lui Doxachi.

totuși să i se prezinte candidații și alege pe Ghedeon Nichitici, față de Gherasim Adamovici și de Ioan Földváry (12 Iulie 1784 — Novembre 1788).

Adamovici va lua apoi succesiunea la 13 Septembrie 1789 (p. 6). În 1790 el cerea să fie membru al dietei ca și Bob (pp. 19-20).

Se vede că Iosif a cerut și organizarea școlară românească pornind de la doisprezece învățători și dând lui Molnar însuși grija sistematisării.

Pe atunci Ungurii oferiau Coroana țerii lor, „liberate“ de despotism, regelui Prusiei, lui Carol-August de Weimar ori unui principe englez (pp. 13, 15, 17).

Părintele Lupaș prezintă și o noua petiție, din 1-iulie 1791, a celor doi episcopi români, cari arată că o „nație întreagă” avea dreptul să se plîngă domnului său prin *Supplex libellus* și că această nație li cere acum socoteala lor, Vlădicilor (Apendice, no. 82). Pentru *Supplex libellus* însuși, s'ar admite participarea tuturor fruntașilor cărturari ai vremii (p. 22). Se analizează observațiile președintelui Cancelariei Aulice, Teleky, la acest memoriu (p. 24 și urm): el refuză tot ce poate indica o îndreptare către recunoașterea „națiunii a patra”. Kaunitz însuși e de aceeași părere: acest vulg condus de popi pătimași e primejdios (p. 26). Clerul unit petiționase în deosebi (pp. 29-30).

După plecarea episcopilor la Viena și redactarea memoriului comun din 30 Mart 1792, se făcu și o cerere oșebită către Kaunitz (p. 36 și no. 75). În Consiliul imperial un singur glas, al unui Spielmann, se ridică pentru drepturile românești (p. 37). Noul Împărat Francisc recomanda doar dietei ardelene, la 26 Maiu 1792, să primească și pe Români în dregătorii.

Un mare număr de acte doveditoare se adaugă, ocupînd aproape 200 de pagini.

Multe lucruri nouă răsar de acolo. Molnar spune că a fost „învățător la întâiul regiment român”, avînd supt conducerea lui până la o sută de școlari (p. 51); el arată că „în Banat tineretul e înzestrat cu școli în toate locurile mai însemnate” (p. 51). Se gîndia ca prin organizația școlară nouă să folosească și Moldova și Țara-Românească (p. 52).

La recomandarea candidaților de episcopi din 1782, Nichitici apare ca știutor de latinește, nemțește și românește, precum și de

drept canonic și constituțional, ca și Földváry, iar Adamovici ca necunoscător de latină și germană. Scaunul din Carlovăț, cerea să fie ales episcopul de dînsul, în Sinod, și să-I fie supus, „ca și ceilalți de nație ilirică” (p. 58).

Un ordin imperial din 18 April 1786 despre regulamentarea numărului preoților e redactat în românește (p. 63, no. 15), ca și jurămîntul lui Adamovici din 1789 (p. 67, no. 20). Acte românești de la el, p. 69 și urm. Unul unguresc, o petiție, pp. 74-5, no. 29. Zvonuri de tulburări ce se gătesc între Romîni la 1790, pp. 70 și urm., 81 și urm.

La 1790 secretariul Iosif Meheși, care a redactat *Supplex libellus*, cere a fi recunoscut ca nobil, cu frații Petru, Teodor și Ladislaș, ca descendenți din familia nobilă Pap din Kis-Bun, așezată odinioară la Dragia (pp. 78-9, no. 35).

Tot în 1791 se cere de „toată nația românească din Marele-Principat al Ardealului” să fie admisă la tribunale și să se numească iarăși consilierii alicii pentru dînsa, dintre cei cari o cunosc bine (pp. 95-8, no. 50. V. și pp. următoare).

Marea petiție din 30 Mart 1792 e dată întregă, în limba originală latină, cu toate anexele ei istorice.

Un resumat al documentelor mîntuie prețioasa lucrare.

N. Iorga.

* * *

Ioan Lupaș, *Episcopul Moga și profesorul Gheorghe Lazăr* (din „Analele Academiei Romîne”, XXXVII).

E reinnoirea unei părți întregi a vieții lui Lazăr, în linia care a început a fi trasă de răposatul profesor Avram Sădeanu.

Se arată cum alegerea lui Vasile Moga ca episcop (permisia imperială de alegere la 25 Maiu 1809), a înlăturat pe învățatul Făgărășean Nestor Ivanovici, preposit de mănăstire în Banat, cerut de Brașoveni, de Mitropolitul sîrbesc și dorit de însuși Petru Maior (el va fi la 1829 episcop de Arad). Moga era un cleric blînd, deprins a lucra „cu palmele sale în rînd cu poporenii săi” (pp. 2-3); ceruse în 1805 să fie „asesor referent și arhivar al Consistoriului”, cu 20 de florini pe an, — și n'a fost numit (p. 3). La alegerea de episcop, îl sprijini și Bob de la Blaj (p. 4). Părintele Lupaș dă discursul frumos ținut în sinodul de alegere de comisarul imperial, Romînul Ștefan Costa (no. 3). Cele mai

multe voturi le-a avut nului vicariu Nicolae Huțovici (*ibid.*). Se dau și discursurile rostite de Moga, la instalarea lui. Avea abia 37 de ani.

În ce-l privește pe Lazăr, om de 32 de ani, el era dascălul, cu 5 florini pe lună, supus unui astfel de Vlădică.

E prigunit de la început, meschin: pentru un drum la Brașov fără permisie, pentru neascultarea de acest episcop, pentru zăbava hirotonisirii sale, pentru că face greșeli de dogmă în traducerea sa (Teologia după Rusul Platon; el traduce și o geografie a Ardealului și o gramatică româno-germană). Diacul Ioan Feketits, rudă cu Vlădica, îndrăznește a lovi pe profesorul său (p. 134 și urm.), „o mină de om slab“,—„pecete de „ucenic“, va zice el despre pata din frunte. Se adaugă pira că la 9 Iunie 1815 într-o grădină publică Lazăr a băut „pro sanitate Napoleonis, Gallorum imperatoris“ (p. 15, nota 1). Recomandat și de Moga, la 20 Februar 1815, pentru scaunul episcopal din Arad (*ibid.*), Lazăr voia deocamdată să se poată mută, cu școala lui, la Cluj: oricum, să scape de tirania episcopului, amenințind cu Viena. De și cancelaria de Curte propusesă, la 15 Septembrie, destituirea lui, la 22 Mart din anul următor îl cerea, în neștiință, ca profesor de religie la Cernăuți (p. 16).

După plecarea lui, se pretinse introducerea la școala de preoți din Sibiiu a limbii ungurești (1829) (pp. 17-8). **N. Iorga.**

* * *

Fr. Teutsch, *Sächsische Hexenprozesse* (în „Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde“, N. F., XXXIX, 3).

Între mulți marturi sași și unguri se află la 1763 în Școala de lângă Mediaș și Fruma, soția lui Oană Andronie. A fost chemată să frece, la boală, pe o Săsoaică. Acasă în somn apare altă Săsoaică pentru a o muștra și a-i spune: „hai, scoală-te“. De va mărturisi ce a aflat, „nu va avea zile“ (în românește). Îi dă apoi o palmă, de-î rămîne, la trezire, obrazul roșu. Un Sas era „diblaș“ al vrăjitoarei (pp. 787-8). Oană al lui Prund, flăcău, arată că o Săsoaică i-a cerut lui și mamei lapte și caș dulce, dar el a răspuns că „bucatele sînt ale stăpînului oilor“. Noaptea următoare, el dormia la stîna înaintea ușei, pe spate. Trezit de un vînt ușor, vede la lumină pe vrăjitoare cu genunchii pe pieptul lui. Îi spune: *fugi de aici*. Ea fuge la deal. E apoi bolnav

trei zile; are încă urmă pe piept. E gata a jura „cu degetele pe cap“. Și un Petru Bele spune că vrăjitoarea i-a otrăvit o rudă. Ion Mangul vede după Paști în curte oi și capre bătându-se, iar o femeie cătînd să fure o capră. Cîniî, asmuțiți, urlă (p. 749). „Oime“ Toader face o mărturie insignifiantă (p. 797).

N. I.

* * *

Alex. Lăpădatu, *Un mănunchiu de cercetări istorice*, București 1915.

Se cuprind mai multe articole de cuprins variat, cel despre „Doamna Marghita a lui Negru Vodă“ (să nu fie o confuzie a poporului cu adevărata Marghită, Unguroaică și poate catolică, soția lui Simion Movilă?) primește un adaus prin care (pp. 14-5) se tăgăduiește că la Cîmpulung ar fi să se caute castelul Teutonilor de la începutul veacului al XIII-lea: nu vedem ce ar hotărî fixarea lui „la capul de dincoace al trecătoarei Rucărului, pe dealul Orății, la podul Dimboviței“ și cum s'ar putea explica atfel începutul, evident militar, străin și catolic, al Cîmpulungului însuși. Urmează notița despre Pater Ianoș, din vremea Unirii, despre procesia de la 1768, în București, contra ciumei, articolul care arată că ediția din Viena a Gramaticii Văcărescului era pentru școlile de dincolo, notița despre luptele dintre Moveștii, după o povestire italiană, aceia despre vechile pecetii ale Romanului și Cîmpulungului Moldovenesc (cu adausuri), cea despre jurămîntul hoierilor munteni către Austriaci în 1790 (n'am tăgăduit acest rezultat cînd am vorbit în *Analele Academiei Romîne*, XXXIII, p. 222, de o substituie: am înțeles că Austriei înșii *au făcut substituie*; Ioan Cantacuzino greșește numai întru cît pretinde că s'a făcut pe ascuns de ei). Urmează: Baia domnească din Tirgoviște (act de la Matei Basarab). Se urmăresc lucrările pregătitoare pentru reforma școlară din Moldova la 1844-5 (cu tabele, programe și cataloage de mare folos). Între „școlarii interni ce s'au crescut pe cheltuiala Statului la Instituturile Vasilian și Mihailean de la 1828 până la 1884“ este și Alecu Cuza (p. 114). Scriitorul basarabean Alecu Balica are un articol deosebit pentru traducerea sa din 1843 „Polidor și Hariti“ (la lămurirea ce am dat-o autorului țîn să adaug că manuscrisul traducerii „Ruinelor“ lui Volney a fost al mieu, căpătat de la răposatul arhimandrit Daniil Obreja, dar că a rămas

în biblioteca Vasile Tasu, despre soarta căreia nu știu nimic). Foarte bogate sînt articolele despre „meșterii bisericilor moldovene din secolul al XVI-lea“, despre „meșterii bisericilor din Țara-Românească în secolele XV și XVI“ și despre Ioan zidarul lui Petru Rareș. În aceeași ordine se vorbește despre icoanele de la Moscova ale lui Miron Barnovschi și despre zugravii de la Trei Ierarhi din Iași.

N. Iorga.

* * *

Colonelul Gheorghe Em. Lupașcu, *Amintiri din războiul independentei (1877-8)*, București 1915.

Note simple și sincere. Pregătirea neîndestulătoare a armatei din '77, p. 14. Frumoase descripții ale cîmpiilor de luptă, la Plevna și aiurea. Constatarea superiorității tunului nostru Krupp asupra celui rusesc, „neghîntuit, de un sistem vechiu, cu încărcătura pe la gură, fără precisiune și cu proiectile puțin eficace“ (p. 35). Semnalare a meritelor d-rului Davila (p. 60). Biografie a generalului Herkt, organizator al artileriei românești, p. 79 și urm.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

* * *

E. von J., *Ein halbes Jahr italienischer Krieg*, Viena 1916.

Scriere de polemică, din care se pot culege însă și unele date folositoare ca material. Documente pe care le-am analizat și noi în „Bulletin de l'institut pour l'étude de l'Europe sud-orientale“. Se recunoaște că în salturile lor Italienii au dat „probe de cel mai mare eroism“ („Proben grössten Heldenmutes“; p. 18).

* * *

B. Mangîru, *Discursurile generalului Th. Văcărescu (1868-1906)*, București 1915.

Prefață destul de întinsă, nu fără tendințe. Ce istoric ar crede că Văcăreștii vin din Făgăraș, după vechea legendă? Pentru istoria familiei trebuia să evitate intemperanțe și inovații de stil (ce e aceea „gramatisiți în elinească“, de ce „dimigoriile lui Pericle“, ce rost are și ortografia bizară cu: „despărțeau“, „putem“?; p. xi). Tiparul e foarte neglijat: cine ar recunoaște în „Rumänien Beitel“ (p. xxxv, nota 1): „Rumăniens Anteil“?

Maî mult decît discursurile, totuși bine studiate, și conferința, ar interesa raportul confidențial din Septembrie 1870 cu privire la răscumpărarea Căilor Ferate Strousberg.

La urmă, după fragmente de Memorii cunoscute, o genealogie, bună în partea care nu e cea mai veche. **N. I.**

* * *

C. Moisil, *Monete vechi românești inedite sau puțin cunoscute* (din „Analele Academiei Române“, XXXVIII).

Se descriu aici monede de la Vlaicu-Vodă, cu inscripții latine și slave (două tipuri latine au crucea în locul scutului, și anume crucea *grecească*); pe două tipuri apare în scut și semiluna întoarsă.

Apoi monede de la fratele său Radu, exact de același tip (cite odată și cu crucea).

Numele lui Vladislav și Radu pe aceeași monedă, unul pe avers, altul pe revers, arată de sigur o coregență, și poate că Radu nici n'a domnit altfel, singur (v. p. 18).

D. Moisil citează monede asemenea de la Mircea și fiul său Mihail, de la Iliș și Ștefan fiii lui Alexandru-cel-Bun.

D-sa crede că o anume monedă de la Vlad-Vodă e a intrusului din 1394-7 (p. 19).

Cîteva tipuri moldovenești nouă la sfîrșit. Moneda lui Alexăndrel cu coroana polonă semn de vasalitate (une ori nu mai e nici numele Domnului). Oare stema pur monetară a Muntenilor să nu fie cea creată la acordarea Făgărașului?

Moneda lui Ștefan Tomșa, latină, din 1564, cu chipul Maicei Domnului, ca în Ungaria, și inițialele S. M., iar lîngă dată „Ștefan. D. G. Waida“ și o marcă de sigur regală ungurească de pe vremea lui Matiaș Corvin, a fost bătută de Domn pentru a se plăti soldații lui ungarî. **I.**

* * *

N. Ghiulea, *Matematica și mecanica în științele sociale*, Iași 1914 (din „Lucrările seminarului de sociologie și etică“).

È unul din cele mai bune studii pe care le-am cetit. Scurt, cuprinzător și de un victorios bun simț. Transpuneri în sociologie a metodelor mecanice, încercată de Spiru Haret, autorul îi opune falimentul acestor metode în economia politică. Poate fi vorba numai de ajutorul matematicilor întru elaborarea unei metode complexe și delicate pentru fapte care sînt și ele delicate și complexe. **N. I.**

* * *

C. Rădulescu, *Expunerea situației județului Fălciu (1914-5)*, Huși 1915.

Utile date statistice și unele observații critice. Islazurile ar trebui plătite cu anuități mai mici și ar trebui să se împiedece proprietarii și arendașii de a „concura“ islazul din nou creat.

L.

* * *

Jan Kucharzewski, *La nation polonaise, Réflexions sur le problème polonais*, Lausanne 1915.

Carte de propagandă, în care, cu citații din Michelet, din Rulhière, din opere moderne, se arată că Polonia nu și-a meritat, prin anarhie și nedreptate socială, soarta, căci pe atunci erau și celelalte State europene în aceeași stare. Se amintesc serviciile aduse civilizației de rasa polonă și se semnaleză relele urmări pentru omenire ce au venit din cele trei împărțiri ale regatului. Franciei de astăzi i se spune că Franța lui Ludovic al XVI-lea și a lui Choiseul putea împiedeca întâia împărțire și că n'a făcut-o, și Anglia tot așa de puțin. După Albert Vandal se înfățișează proiectul polon din 1809, care oferia Țarului Polonia *întreagă*, în anume forme de autonomie; Alexandru I-iu, temându-se că totul s'ar putea stăpîni mai greu decît o parte, refusă (pp. 63-5); totuși se simulează o acceptare de frica unui răspuns mai favorabil din partea lui Napoleon. Între cei cari, după tratatele din Viena, se opuseră intențiilor mai bune ale lui Alexandru, au fost liberalii „decabriști“ și marele istoric rus Caramzin. Acum se cere „polonisarea vieții publice, măcar ca în Galiția“ (p. 77).

* * *

Dr. G. Severeanu, *Contribuțiuni la studiul începuturilor numismaticei Țerii-Românești* (în „Buletinul societății numismatice romîne“, XII, no. 25).

Se publică cel d'întăiu *ban*, mărunt, înfățișînd o cetate, cea ungurească, de la Severin și avînd inscripția „M. Severi[n]i“, în jurul unei *păsări cu crucea*, obîrșie a stemei muntene de mai târziu. Forma, dimensiunile sînt ca și la monedele ungurești de pe la 1270. D. Severeanu atribuie acest „ban“ cunoscutului Ban Laurențiu.

În alt studiu, d-sa vede într'o monedă a Țarului bulgar Alexandru, marcată pe avers cu un scut asemenea celui din monedele

ungurești contemporane, prima formă de monedă a lui Vlaicu-Vodă. Mai probabil e o monedă a Țarului Alexandru întrebuintată de fiul său *Strașimir din Vidin, ca vasal ungar.* N. I.

* * *

G. D. Creangă, *Consecințele financiare ale războiului actual și măsuri de prevenire cu privire la România* (în „Biblioteca Politică” no. 26).

Statistice folositoare în această conferință. Autorul nu crede într-o înflorire economică după acest război, care *va fi stors pe toți*: vor fi zile grele, de mare și generală lipsă. Se semnaleză introducerea impositului pe venit în Rusia. Cu adausurile pregătirilor avem o datorie de 2.700.500.000, aproape trei miliarde; cu un război ar fi măcar patru. Se propun, ca mijloc de sprijinire, monopolurile (zahăr, petrol, asigurări, alcool, tramvaie, chiar cinematografe). Se adaugă: imposite pe moșteniri, pe lux și principiul progresiv în întregul regim. Ideile sînt — se spune expres—și ale d-lui Vintilă Brătianu.

O mică observație: nu se zice „a înghiți în surdină” (p. 39).

** * *

Dr. Ad. Stern, *Din viața unui Evreu-Român*, București 1915.

Memorii bine scrise, în care e neconținut o nuanță de polemică, agreabilă sau desagreabilă după punctul de vedere din care se pune cineva. Secretar al emisarului Peixotto, naționalist evreu în calitatea sa de Trimes al Statelor Unite, autorul știe multe, din care spune ce e folositor temei sale. Va fi un izvor de căpetenie pentru cunoașterea tipului Evreului bucureștean în cel d'întăiu an al Domniei Principelui Carol, cu amestec în cultura țerii și cu aspirații de liberalism politic sincer. N. Iorga.

* * *

Istoria Romană a lui Eutropius, traducere de G. Popa-Lisseanu, București 1916.

Traducerea, foarte îngrijită, are și o destul de întinsă introducere cu biografia lui Eutropiu și analiza Breviariului său. Se dau ici-colo și note. Legătura dintre Besii tracii și Basarabiile noastre putea foarte bine să fie lăsată la o parte (p. 79 nota 1). De ce să se zică despre Colonia: „astăzi *Cologne* sau *Köln*” (p. 100)? Frumosul indice merită toată lauda.

** *

Preotul Ioan Antonovici, *Documente birlădene*, III, Birlad 1915.

Cuprinde în transcripție după scrisul de astăzi și une ori cu lăsări la o parte (cf. p. 20, no. XII cu *Studii și documente*, XVI, p. 207, no. 75) și documentele familiei Paladi pe care le-am tipărit mai mult ca resumate în volumul XVI din *Studii și documente*.

La pp. 4-5 mențiunea Vasilcăi, soția Vornicului Gavriliță Costachi. La 1707, danie către mănăstirea Bursucî (pp. 5-6). Mențiunea arderii Birladului de Tatarî în 1711: „îngul Birladului era ars peste tot“, tăindu-se „bucățele“ și preoți, pe cînd unii fugiseră până la Putna (p. 11; v. și p. 166). La 1722 proces 'al călugărilor de la Mănăstirea Doamnei, lângă Botoșani (p. 12 și urm.); și „Velicicu Cațichi, ginerele Predii Paladi Stolnicul“ ca Vornic de Botoșani (pp. 13-15). Declarație din 1705 a lui Mihal-Vodă Racoviță că, „după mazilia noastră, vinind în Scaun Domnie Sa Antioh-Vodă și avînd pizmă pre noi, făr de liac de pricină, și aũ fost stricat danie noastră cu mare strîmbătate“ (p. 22). Act birlădean din 3 Iunie 1631 (Criste șoltuz, popa Ștefan de la biserică domnească și alții, între cari Grecul Mircea), pp. 38-9 (a se ceti, p. 39: conîțul, nu: conigiul). Actul despre Vistierul Paladi ca „representant“ la Constantinopol al Domniei, și aici, pp. 39-40 (anul 1641). La actul de la p. 44 sistemul de transcriere a făcut să dispară, între alte vechi caractere de limbă, interesantul genitiv „i Murgooao“ (cf. *Studii și doc.*, XVI, p. 198, no. 56). Nume îndreptate față de *Studii și doc.*, XVI, p. 184, no. 11, la pp. 51-2, no. xxxv. Învoială pentru pescuit în 1632: „să-l împartă frățește, s[ă] ia ei trei pești și ceilalți unul; iară cine va vână într'ascunsu, să fie dator Porții 12 boi“, pp. 56-7. Originalul n-luî XLII; analizat cu facsimile în *Studii și doc.*, XII, p. 189, no. 31. „Gorghî Ștefanu“ totdeauna, nu Gheorghe, la no. XLIV. Racoviță e în acte totdeauna Răcoviță. La no. XLV, Nianiul, nu „Niachiul“, „vornic“, nu „vornisi“. La no. XLVI a dispărut iar genitivul cu articolul propus: „i Arsănoae“ (cf. *Studii și doc.*, XVI, p. 195, no. 44). La n-l LII e Costin, nu Cortin (v. *Studii și doc.*, XVI, p. 204). La p. 73, mențiunea unui Moreot, Dumitrașco Murait, om al Vornicului Bogdan, în 1700. P. 75: Negruț pentru Negru (cf. *Studii și doc.*, XVI, p. 210, no. 86). La 12 Iunie 1690 Ule din Horăita cedează un loc lui Velișco Costin (pp. 82-3, no. LXIII; cf. *Studii și doc.*, XVI, p. 197, no. 51: Velișco e la Bacău).

La 1697 vînzare de loc de către un răzeș, „fiindu-mi mare

nevoie și greu de datorii ce am fost pe la Turci, băgându-mă pen temniță“ (p. 85, no. LXV). La 1722 o femeie arată că, „la vreme foamii, ni-am rugat dumisali de ni-au luat bani de la Turci și ni-au făcut bine“ (p. 93, no. LXXV). „Datoric la Turci“ și la 1709 (p. 114, no. CII). La 1716 Simina Vistierului Gheuca e datoare „unui Turc anume Mehmet, cumnatul lui Huzum-Husain din Birlad... pe mere...: mi-au luat Turcul 30 de capiti de vite“ (p. 185).

În alt rînd de documente, la 1609 Constantin Movilă arată că Nicoriță Armașul „a fost hiclean Domniei Mele și țerii noastre și a pribegit din țară“ (p. 95, no. LXXVIII). Actul²² e tipărit și de d. Ghibănescu—observă autorul—care a făcut din „i pobeg“ (— „aū pribegit“) *Iacobeg*. Pentru Nicoară saū Nicoriță, Armaș, Vornic și Hatman, p. 96 și urm. (are ca urmaș pe nepotul Ionașcu Băltag; și un Băltăgel). La 1721 pomenirea fiilor „popii Gheorghită Grecul, ce-aū fost potropop la biserica gospod la Vasluii“ (p. 122, no. CXI). La p. 124 (no. CXII), în 1742, „50 lei prețul unui armăsar“.

Semnalăm actul din Birlad, 1598, cu Anton șoltuzul (p. 276, no. CCCXXXV), cel din 1599, cu Cîrstea Daniil (n-l următor), extrem de interesantul act de pe la 1630 (iscălește Micro, constatat la 1631, dar șoltuzul e altul), care mărturisește despre „direase [ce] aū perit cînd aū fost Tătarii la Trestiana, de s'aū bătut cu Nicoară Hatmanul și aū perit Stoica Armașul, Erimia Potlogianul și mulți dănrînșii. Atunci aū lovit pre Simila și i-aū prădat (pe Simion Portarul), de i-aū luat toate ce-aū avut, și i-aū luat aceale direase“ (p. 126). Această luptă, necunoscută până acum, a trebuit să aibă loc cu prilejul mării năvăliri tătărăști de supt Radu Mihnea, la 1626. Un act următor vorbește și el de „aciale direase [ce] aū perit cînd aū lovit Tătarii la Trestiana ca Nicoriță Vornicul, și aū perit Stoica Armașul și Maftel Căpitanul și Erimia Potlogeanul și mulți dănrînșii... Toate acestea ū perit atuncea cînd aū prădat acei Tătari pre Simila“ (p. 128, no. CXV). Poate vom reveni asupra acestui fapt.

Urmează un act de la Dîna Șoltuzul de Birlad.

La 1665 un „Hiuchichim (?), feciorul lui Grăjdianu, cupeț din Birlad“, al cărui străunchiu era „Rusal peviul care aū fost peviț la Irimia-Voevoda și Moisait Voevoda, care aū fost nepot lui

Ciolpan cel bătrîn" —, neaşteptată vădire a cîntăreţului bisericii Domnului supt Movileşti (p. 143, no. cxliii).

Un act de pe la 1660 de la un zlotaş, care se plînge așa: „Am avut un nume de zlotaş acolo, în sat, în Vişteleşti; deci, cite nevoi reli era, tot li-am plătit, până de la o vreme am sărăcit, și n'am avut puterea să mai biruesc nevoile ce era, numai să dau țara, — că era de numi cite 6 ug. și cite 5 ughi, pînă sărăciiu de tot" (p. 152, no. clxviii).

Act de la Sofronie Patriarhul de Ierusalim (c. 1692), pentru satul Rădăiești, dăruit de Dabija-Vodă Birnovei (p. 181, no. cxcvi). Este și o mărturie din 1695 a Anastasiei văduva lui Duca, „ce aũ fost Domn țării Moldovii și Ucrainii“, pomenind și pe mamică-sa, „răposata Doamna Dahina“ (pp. 181-2, no. cxcvii).

La 1712, Moldoveni „încăpînd la robie la niște Liași“ (de la Turci) (p. 187, no. ccv). La 1767 „Mărica ce aũ ținut-o Lupașco, fratele lui Frigivacă“ (Ilie Țifescul), (p. 189, no. ccviii).

Extrem de interesant act de la Vasluieni, din 12 Septembrie 1701. Găsim pe „Ion Bahnar și Hacıo Armanul și Sirghie Armanul și Cirste Armanul și Toader sîn Ursul și Ivan Armanul și Porumba Armanul și Bogdan șoltuz, Armanul“, cari vînd lui Paladi prisăci „care ne sînt noaã de la moșii noștrii, care li-amũ destupat noi și li-am curățit, în care locuri ș'aũ ținut bucatele moșii noștri și noi“ (unul „a lui Mihael Ungurul“) (p. 196, no. ccxxvii). Dobîndă la Vasluiũ în 1660 „din zăci doispzeci, neguțitorești“ (p. 199, no. ccxxxvii). Tătarași și lingă Vasluiũ (pp. 198-9, no. ccxxxv). La 1663 era preot domnesc Gheorghe și orășeni Ursul Prepeliță, Gheorghe Machidon, Vasile Glăvașco, Gheorghe al Druicăi (p. 203, no. ccxli).

La 1662, act privitor la Radu Stolnicul și Nicolae Abăzã Sulgerul, „feciorii răposatului Gavril Hatmanul“ (p. 201), ctitori la Agapia. Se amestecă în aceste acte și numele marelui negustor Ursachi.

La 1663, „Costandie, egomănu de la sînta mănăstire de la Zugravii ot Vasluiũ“, pe care actele o identifică cu Lipovățul „de spre Lipova“ (pp. 203-4, no. ccxli; cf. p. 204). Poate fi o ctitorie a lui Ștefan-cel-Mare, căci lupta tatălui său Bogdan cu Polonii a avut loc aici. I se zicea așa, fiind închinată de Vasile Lupu, noul ctitor, la Zograf (p. 213, no. cccli).

„Drumul cel mare, unde aũ descălecat Sfînta“, pomenit la

1668, e acela unde s'a oprit sieriul Sfintei Parachive (p. 205, no. CCXLIII). „Podul Hatmanului“ e al lui Gavril, de la Căntălărești. V. și p. 207 și urm. „Hotarul țerii“ (p. 208) pare a aminti un vechi hotar de Sud al Moldovei (cf. și „valea Muntenilor“ și Movila lui Vodă; *ibid.*).

La 1622 „2 boi buni și 4 vaci cu vițeii, prețuite 60 de taleri“ (p. 218, no. CCLVII). 2 boi = 50 taleri (p. 221, no. CCLXV). O iapă cu mînz, 9 ughi (p. 223, no. CCLXX). Un boi 3 ughi (no. CCLXXII).

Terminul de „dabile“, p. 221, no. CCLXIV. V. și n-l CCXXVI. „Pămînturi de piine“, p. 231, no. CCLXXXVII.

Pentru monedăria lui Dabija-Vodă e foarte interesant actul din 10 Iulie 1676. Se vede că Dabija pusese „ispravnic la bănărie“ pe un Ghinea Medelnicerul, care luase și „sare de la ocnă, preț de 1.500 de lei, ce s'aŭ plătit de un Arman ce aŭ fost dator“; la „sama“ bănăriei „nu-î agiung 1.500 lei, și l-aŭ pus la închisoare în turn, și cu sila i-aŭ luat satul“ (p. 258). După moartea lui Dabija, Doamna Dafina „nu era în țară“ (p. 261, no. CCCXXV): „o aduce Dumnezeu în țară“ odată cu Duca, ginerele ei (p. 262, no. citat). La 1665 Dafinei i se zice la o vînzare Catrina, numele al doilea, cunoscut (p. 268). Iordachi Ruset ca Postelnic muntean și „ginere răpăosatului Dabijă-Vodă“ la 1676 (p. 260. V. și pp. 262-3, no. CCCXXVI și n-l următor). Nu sînt două Marii fetele Dafinei, ci numai una, soția lui Ruset (cf. nota la p. 269). V. ale noastre *Inscriptii*, II, pp. 214-5.

Act din Tecuci, 1665, pomenind pe Drăgan șoltuzul, pe Apostol iuzbașa și alți săteni vecini cu tirgul (p. 268).

La 1607 găsim pe Drăguțul staroste de Putna, Batîn „staroste de Tecuci“, Cîrste Burlă, diacul Bălțeanul, Ionașco vîtaf de hînsari, Ianî zet Dorii din Bîrlad, Ionașco Frăciscul, Grăjdeanul, Crăciun Nicoriei, Nohit (voit ?), Cerne de acolo (p. 277, no. CCCXXXIX). Un vîtaf de hînsari și la 1621 (n-l următor). Dar cam aceeași și la 1642 (decî data primului document e greșită; v. p. 280, no. CCCXLVII).

„Popa Toader din tirgu din Șcher“ la 1638 (p. 278, no. CCCXLIII; cf. p. 281, no. CCCLI).

O foarte folositoare „condică pentru cărțile de mil“ din 1703, apoi 1745-6, urmează, pe paginile 293 și următoarele (se continuă cu „sămii“ de oi și capre pe anii 1773-80). O precede o notiță din care se vede că Ioan Paladi, trimis în Rusia, a murit

la Nijna, fiind îngropat în „Bisărica Grecilor” (pp. 293-4). Pomeniri și de Evrei, cu un „baș-staroste” (pp. 295). Găsim un contract domnesc cu „Vel Gramatic: să dăschidă 6 cazanuri la niște ocne ce sînt cu sare slatină, la Ținutul Neamțului, să facă huscă, și să dă venitul Domniei, pã an de tot cazanul 60 lei” (p. 295). „Chioșchiul de ceia parte de heleșteul de la Frumoasa, supt Cetățue”, *ibid.* Un rob liberat de capuchehaiele (p. 297). Scutire a sătenilor din Băltătești, cari, ca și Cîmpulungenii, vînd „sucmani, cergî, catrințe, lînă, brîe, brînză, oi, mei, vite și cai”, aducînd și vin pe la Trotuș (scutiți de „nartul Trotușului și pîrcălabie”) și trecînd vite în Ardeal; aș dătină a fi judecați numai de „ispravnicul lor”, neamestecîndu-se globnici și șugubinari (p. 299). 100 de lei pe an la Megaspoleon, p. 300 (1744).

Avem și socoteala din 1727-33 a averii Vornicului Ioan Paladi (p. 300 și urm.). Cheltuiuse 27 de pungi pentru țară (p. 302). Un „stegar gospod” pp. 312, 315. V. și p. 324: „Zapisu... aș perit la *Pobrata*, cîndu aș fostu Duca-Vodă la Beci și boerii aș fugit, și aș vinit Petricico-Vodă din Țara Leșască, și alte multe a casăi ce aș fost trimis tată-mieș acolo în mănăstire s'aș jăcuit, cum și altora” (p. 324). La p. 326 Paladi amintește că a luat în cheazășie pe Slugerul Rugină, care în Domnia nouă a lui Nicolae Mavrocordat „aș fugit la Moscali”, fiind hain; e despăgubire „și pentru faptele lor, c'aș adus Moscali de ni-aș prădat Tătarii, de n'aș fostu multu să cădem și la robie, cum știu toți” (p. 326). O „Milească” ce-șî pune zălog Țigani, „că ea se duce la Moscu”, p. 333. La paginile 333-4, în legătură cu Rușii lui Münnich: «[Nicolae Păladi] ni-aș jăluit că la vreme Muscalilor, aflîndu-se el la satul Bodeaștiș pe Cracău (nu: Cranău) ot Niamț, împreună cu maică sa și cu casa dumișor sale, în bejanii, și, tîmplîndu-să di-aș vinit pe acolo 2 feciori a Bozianului, anume Dumitrașco și [Anton, din Țara-Românească] și cu slugele lor, fugînd la Muscali, să să facă slujitor[1]. I-aș inpușcat pe Neculai un ficior a Bozianului c'un carabin; din care rană i s'aș pricinuit mare boală, aproape viind a perde viața sa, și, până a să tîmădui, aș cheltuit cîteva pungi de bani”. Mama pomenită e Nastasia, sora lui Mihai-Vodă Răcoviță.

N. Iorga.

* * *

Karl Lamprecht zum Gedächtnis.

Duioasă amintire a înmormîntării marelui istoric, lîngă bise-

rieuța de la Pforta lângă Leipzig. Se dau discursurile ținute de clericul Hauck, care l-a arătat căzînd în mijlocul lucrului iubit, „ca un ostaș în luptă“, „străjer“ al științii sale, al neamului său, „al culturii umane“, de Wundt („orice ar avea de obiectat ici și colo specialistul deprins cu amănuntul, opera sa cu greu și-ar găsi părechea în istoriografia germană prin lărgimea punctelor de vedere și energica prelucrare a uriașului material“), de tovarășii mai tineri de lucru.

N. Iorga.

* * *

Generalul C. N. Herjeu, *Din învățămintele războiului de astăzi*, II, București 1916.

Am vorbit în această revistă de întâiul volum al acestei folositoare lucrări.

Partea întâiu din al doilea volum apără cetățile de învinuirea, că nu mai pot aduce niciun folos. Dar ele trebuie să fie puține, la locul lor și încercate față de perfecționarea mijloacelor de atac, și mai ales ele trebuie să fie apărate *înmainte* de o armată. Se arată că, de fapt, Liège, așa cum era, și-a făcut cu prisos datoria. Tot așa și cetățile rusești ca basă statornică a ofensivei contra Germaniei și ca înlesnitoare de nouă concentrări după înfrîngerii. D. Herjeu crede că ele puteau și *trebnia* să fie apărate mai mult (mai ales Brest-Litovsc, centru de cale ferată); greșeala Rușilor față de Przemysl e că au închis prea mulți oameni în cetate.

O a doua parte se ocupă de organizarea rezervelor și milițiilor. Autorul arată, cu exemple, aceeași încredere în valoarea lor militară. Se propune unificarea cercurilor de ofițeri active cu cele de rezerviști (p. 193). Cu dreptate insistă asupra nevoii unei „instituții militare post-regimentare“, și prin societăți de tragere la țintă (p. 136 și urm.). Se cere organizarea, neexistentă încă la noi, a milițiilor, cuprinzînd atîția oameni zdraveni din prisosul peste contingentul anual. Autorul crede că, nemaî fiind posibile lupte de izbire, cavaleria de lăncieri va trebui prefăcută într-una de pușcași. Trupele speciale ar fi la noi în decădere continuă (p. 240).

Cartea este de o claritate perfectă, chiar pentru profani, și foarte bine scrisă.

N. Iorga.

* * *

I. Botez, *Aspecte din civilizația engleză*, Iași 1916.

Ediție nouă a unei cărți din 1912, care nu e fără îndoială nefolositoare. Erau de cules și lucruri foarte bune din cartea lui Ch. V. Langlois, *Questions d'histoire et d'éducation*. *

* * *

Căpitanul N. I. Popescu, *Războiul*, ed. a 2-a.

Considerații generale, cu capitole istorice care sînt juste. Autorul dovedește familiarizare cu istoria Romînilor, și cu izvoarele ei chiar. *

CRONICĂ.

O descoperire privitoare la Ilie Rareș.

În ultimul nr. din revista sa *Νέος Ἑλληνομνημον* (XIII, 1; 31 Mart 1916, pp. 57-9), d. Sp. Lampros publică un pasagiu din cutare discurs bisericesc al lui Pahomie Rusanul, călugăr din Zante, trăind în al XVI-lea veac, care, vorbind de „cei cari-și rîd mojieste de Sfînta Scriptură“, povestește în ce chip Ilie-Vodă al lui Petru Rareș, acela al cărui nume a fost ras de pe manuscrise și chiar de pe pomelnicele săpate în piatră ale familiei sale, și-a părăsit credința strămoșească. Pentru extraordinarul lor interes lăsăm să urmeze toate aceste rînduri de adevărată revelație — dacă sînt exacte — în ce privește condițiile renegării:

„Iar cine dintre ai noștri a auzit ce s'a întîmplat *anul acesta* cu Ilie, Domnul (*φύλαρχος*) Dacilor, nu se va arde (*δηχθήσεται*) în suflet, și cine dintre cei străini nu se va bucura oare? Căci Dacii aceștia, de neam scitic, robiți de cei cari și pe noi ne-au robit, trimet ca ostateci în cetatea care rușinos stăpînește, pe cei mai iubiți ai lor. Și, fiind creștini, dar totuși barbari și folosindu-se de scrisoare străină (*έτερογλώσσους γράμματα*), nu se folosese bine în ce privește trimeterea și primirea filor. Căci se cuvenia să se încredințeze (*παρεγγυῶν*) vre unui supraveghetor și pedagog, ca să se îngrijească de copii și să nu-i lese să se amestece cu cine se întîmplă, ci să-i învețe cite tind spre virtutea sufletească și trupească. Iar ei, lăsîndu-i în voia lor, îi fac să-și caute numai de jucăriile lor, de poveștile (*μύθοις*) și datinele păgînești (*νόμοις ἑθνικαίς*), de caraghiozileuri și de stricăciuni (*κόμοις τε καὶ ἀσελγείαις*). Deci și Ilie, trimes în acest chip de

părintele său Petru și aflînd marea noastră Biserică tulburată de [Patriarhul] Dionisie [1554-5], și învățînd literele neamului stăpînitor, ba chiar și toată necucernicia, la săvîrșirea părintelui său a luat Domnia celor de un neam cu dînsul, așa cum se cădea. Și, deci, după ce a luat stăpînirea, a început să răpească veniturile și odoarele bisericilor, și a adaus alte dări nouă, și icoanele Curții (τοῦ παλατίου) le-a scos, și în marea și învietoarea zi a Paștilor și-a pus pe capul cel rău diademă (διάδημα) păgîină (=turban) și și-a adus femeii ale celor de altă credință, ba, mai degrabă, ale celor ce acum erau de o credință cu dînsul, și, cu ele și străjerii, și fățiș (διαβόρηθην) își bătea joc de credința creștinilor, iar pe a Saracinilor o lăuda, și a făcut, după nu multă vreme, ce mă temeam [că va face], auzind despre dînsul (ὅπερ ἐγὼ ἀκούων περὶ αὐτοῦ ἐδεδίειν, μετ' οὗ πολὺ πεποίηκε). Căci, temîndu-se ca nu cumva, fiind prins asupra faptului (φωραθεὶς), să-și piarză și capul de către cei de neamul său, strîngînd toată bogăția părintească și aceia pe care el însuși cu răutate o strîngese, supt cuvînt de cutare nevoie (χρείας), pleacă la Constantinopol cu vre-o sută de oameni în alaiu (ἀκολούθων). Și se duce deci la sfătuitoarii săi și li destăinuiește gîndul său urît lui Dumnezeu, iar aceștia [li destăinuiesc] tiranului, care se zice că a spus ca nu cumva Ilie, supărat de greutatea dărilor (τῷ τῶν φόρων ἄχθει πιεζόμενον), să fi venit de la sine (αὐτόκλητον) cerînd a se face de legea lor. Dar, după ce află că din suflet vine la ră-tăcirea lor, s'a bucurat, firește, și, întrebînd și de ceilalți de s'ar întîmpla a fi de același gînd cu el, și aflînd că nu voiesc, li-a dat voie a se întoarce în țara lor, afară de vre-o patru boierii, cari ați rămas adecă din evlavie față de Domnul lor. Dintre cari unii ați renegat cu el adevărul, iar alții, făcînd bine, s'ați întors la datinele lor de acasă. Și, astfel, acest nenorocit, prin reaua lui creștere și societate, de la Domnie autonomă (αὐτονομὸν ἀρχῆς), a venit, prin despărțirea de Dumnozeu (πρὸς τῷ χωρισμῷ τοῦ Θεοῦ), la o administrație (ὄπαρχία) și la o mică provincie (ἐπαρχία), pe care i-a dat-o cei de aceeași rătăcire (οἱ τὴν πλάνην αὐτῶν συμπαρασχόντες), lingă Istru, făcînd pe fratele lui Domn al țerii Dacilor. Așa știe necreșterea, nu numai a lipsi pe om de cinstea de față, dar și de cea veșnică.“

N. Iorga.